

Comisiynydd y
Gymraeg
Welsh Language
Commissioner

Adroddiad Blynyddol 2015-16

Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg wedi ei baratoi yn unol ag Atodlen 1, Paragraff 19(1) Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011 am y flwyddyn 1 Ebrill 2015 i 31 Mawrth 2016, ynghyd â Thystysgrif ac Adroddiad Archwilydd Cyffredinol Cymru ar y cyfrifon.

Gosodwyd gerbron Cynulliad Cenedlaethol Cymru ar 8 Gorffennaf 2016 yn unol ag Atodlen 1, Paragraff 19 (2) Mesur y Gymraeg.

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Cynnwys

	Tudalen
Adroddiad Strategol	1
Atebolrwydd	41
Datganiadau Ariannol	60

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Adroddiad Strategol

	Tudalen
Rhagair	2
Nod	4
Gweledigaeth a gwerthoedd	4
Cyd-destun y Gymraeg 2015-16	5
Heriau sylweddol sy'n wynebu'r sefydliad	7
Gweithgareddau a chyflawniadau 2015-16	8
Cynlluniau ar gyfer 2016-17	40

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Rhagair

Ar 30 Mawrth eleni daeth hawliau newydd i bobl Cymru ddefnyddio'r Gymraeg. Daeth yr hawliau hyn yn sgil gosod safonau ar awdurdodau lleol, Llywodraeth Cymru a'r parciau cenedlaethol.

Mae hi wedi bod yn daith hir, i gyflawni'r holl gamau statudol er mwyn gosod y safonau i ddod â'r hawliau hyn yn weithredol; roedd hi felly'n destun balchder i mi gyhoeddi'r hawliau newydd i ddefnyddio'r Gymraeg ddiwedd mis Mawrth. Dyma'r hawliau fydd yn gwireddu statws swyddogol y Gymraeg ac yn galluogi pobl, ym mhob rhan o Gymru, i ddefnyddio'r Gymraeg yn eu bywydau pob dydd.

Mae'r safonau'n berthnasol yn y lle cyntaf i 26 o sefydliadau, ond dim ond dechrau'r daith yw hynny. Dros y misoedd sydd i ddod bydd dyletswyddau i ddefnyddio'r Gymraeg yn cael eu gosod ar 54 o sefydliadau eraill, gan gynnwys Cyfoeth Naturiol Cymru, y BBC, yr heddluoedd, Gardd Fotaneg Genedlaethol Cymru a Chanolfan Mileniwm Cymru. Rydym hefyd yn disgwyl gweld rhagor o sefydliadau yn cael eu cynnwys yn y gyfundrefn safonau wrth i Lywodraeth Cymru wneud rheoliadau ar gyfer sectorau eraill, gan gynnwys y sector iechyd; addysg bellach ac uwch; cymdeithasau tai; a chwmnïau dŵr.

Ar yr un pryd â gosod safonau a rheoleiddio cydymffurfiaeth â nhw, rydym fel swyddfa'n pwysu ar lywodraethau a llunwyr polisi i osod y Gymraeg yn ganolog ym mhob penderfyniad neu ddeddf sy'n effeithio ar fywyd yng Nghymru.

Gwelsom y gwaith o ddylanwadu ar bolisi yn dwyn ffrwyth yn ystod y flwyddyn aeth heibio gyda Deddf Cynllunio (Cymru) 2015 yn dod i rym. Dyma ddeddfwriaeth sydd, am y tro cyntaf, yn ei gwneud hi'n ofyniad statudol i ystyried y Gymraeg wrth wneud penderfyniadau am godi tai a datblygiadau allweddol eraill. Mae penderfyniadau cynllunio yn gallu cael effaith ar dueddiadau mudo ac er bod gwaith i'r Llywodraeth ac awdurdodau lleol i'w wneud i roi trefniadau ymarferol gweithredu'r Ddeddf yn eu lle, mae egwyddor y Ddeddf yn sicr yn gam pwysig ymlaen.

Profiad y claf wrth dderbyn gwasanaethau iechyd fu un o fy mhrif feysydd blaenoriaeth i ers dod yn Gomisiynydd. Yn 2014 fe gyhoeddais adroddiad 'Fy Iaith Fy Iechyd: y Gymraeg mewn gofal sylfaenol', a gwneud argymhellion ar gyfer gwella'r gwasanaeth ar sail ymchwil a thystiolaeth gan aelodau'r cyhoedd ac o fewn y sector. Ers cyhoeddi'r adroddiad, rwy'n teimlo nad yw anghytundeb ynghylch y pwnc mwyach yn bodoli a bod cydnabyddiaeth, bellach, bod darparu gwasanaethau iechyd yn Gymraeg yn rhan annatod o wasanaeth iechyd o ansawdd ac yn rhan o effeithiolrwydd gofal clinigol. Y sialens yn awr yw gweithredu ar y gydnabyddiaeth hon er budd y claf.

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Er mwyn gallu cynnig gwasanaethau Cymraeg a rhoi cyfleoedd rhagweithiol i bobl allu defnyddio'r iaith, mae angen creu gweithlu sydd â'r hyder a'r sgiliau i weithio yn Gymraeg. Fe ddangosodd yr Arolwg Defnydd Iaith, a gomisiynwyd a chyhoeddwyd ar y cyd â Llywodraeth Cymru, mai addysg yw prif ffynhonnell creu siaradwyr Cymraeg, ond mae yna lawer gormod o fylchau yn y ddarpariaeth ar hyn o bryd. Un o'r heriau i'r Llywodraeth newydd fydd gweithredu ar weledigaeth uchelgeisiol ar gyfer addysg Gymraeg, o'r blynyddoedd cynnar, drwy'r blynyddoedd ysgol, i addysg bellach ac uwch gan gynnwys dysgu gydol oes.

Wrth i ragor o sefydliadau ddod o dan y gyfundrefn safonau ac wrth i ni arfer ein pwerau gorfodi newydd, bydd ein gwaith yn dwysau yn ystod y flwyddyn nesaf. Byddwn yn gwneud hyn dan gysgod toriad yn ein cyllideb sy'n gyfwerth â 36%, mewn termau real, ers 2012. Cydnabyddir ei bod hi'n amser o gynni, ond mae'n amser gofyn cwestiynau caled ynghylch pa mor gymesur yw'r toriadau hyn a sut caiff swyddfa'r Comisiynydd ei ariannu. Byddai rhagor o doriadau yn sicr o effeithio ar ein gallu i weithredu mor effeithiol ag y buaswn yn dymuno, ac mor effeithiol ag y mae pobl Cymru yn ei haeddu.

Meri Huws

Comisiynydd y Gymraeg

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Nod

Prif nod Comisiynydd y Gymraeg yw hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg. Wrth wneud hynny bydd y Comisiynydd yn ceisio cynyddu defnydd o'r Gymraeg yng nghyswllt darparu gwasanaethau, a thrwy gyfleoedd eraill. Yn ogystal, bydd y Comisiynydd yn rhoi sylw i statws swyddogol y Gymraeg yng Nghymru ac i ddyletswyddau i ddefnyddio'r Gymraeg sydd wedi'u gosod drwy gyfraith, a'r hawliau sy'n deillio o allu gorfodi'r dyletswyddau hynny. Mae dwy egwyddor yn sail i'r gwaith, sef yr egwyddor na ddylid trin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg yng Nghymru ac y dylai personau yng Nghymru allu byw eu bywydau drwy gyfrwng y Gymraeg os ydynt yn dymuno gwneud hynny. Mae Cynllun Strategol Comisiynydd y Gymraeg 2015–17 yn egluro sut yn union y bwriedir gweithio tuag at gyflawni nod cyffredinol y Comisiynydd.

Gweledigaeth a gwerthoedd

Dros amser, dyhead Comisiynydd y Gymraeg yw gweld:

- Y Gymraeg wrth galon polisi yng Nghymru
- Defnydd o'r Gymraeg yn cynyddu
- Gwell profiad i ddefnyddwyr y Gymraeg yn sgil gwaith rheoleiddio
- Mynediad at gyfiawnder i unigolion mewn perthynas â'r Gymraeg
- Arloesi wrth hybu a hwyluso isadeiledd y Gymraeg.

Wrth gyflawni ei swyddogaethau statudol a gwireddu camau cychwynnol y weledigaeth, bydd y Comisiynydd a'i swyddogion yn gweithredu ar sail gwerthoedd craidd. Wrth ffurfio barn bydd y Comisiynydd yn gadarn gan roi sicrwydd i'r defnyddiwr. Bydd yn defnyddio pob cyfle i fod yn rhagweithiol ac i dorri tir newydd er mwyn ysgogi newid a gwella parhaus. Er mwyn cyfrannu at gynyddu defnydd o'r Gymraeg, bydd yn llais dros siaradwyr Cymraeg. I feithrin amgylchedd gweithio iach sy'n cefnogi ei weithwyr ac yn ceisio eu barn, ac er mwyn bod yn sefydliad sy'n dysgu o brofiad, bydd yn agored ac yn deg.

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Cyd-destun y Gymraeg 2015–16

Ar 26 Tachwedd 2015 cyhoeddodd Llywodraeth Cymru a Chomisiynydd y Gymraeg ganlyniadau Arolwg 'Y defnydd o'r Gymraeg yng Nghymru 2013-15'. Mae'r arolwg yn rhoi darlun cynhwysfawr o'r defnydd y mae siaradwyr Cymraeg yn ei wneud o'r iaith. Comisiynwyd yr arolwg ar y cyd er mwyn deall beth yw lefelau gallu pobl yn yr iaith, pa mor aml y maent yn ei defnyddio ac ym mha gyd-destunau. Prif ganlyniadau'r arolwg yw:

- Mae canran a nifer y siaradwyr Cymraeg rhugl yn eithaf cyson â'r ganran a'r nifer yn Arolygon Defnydd Iaith 2004-06, ond mae 130,700 yn fwy o bobl yn dweud eu bod yn siarad Cymraeg ond ddim yn rhugl erbyn hyn.
- Nid yw'r ganran o boblogaeth Cymru sydd yn siarad Cymraeg bob dydd wedi newid o'i gymharu ag Arolygon Defnydd Iaith 2004-06, ac mae cyswllt clir rhwng rhuglder ac amllder defnydd o'r Gymraeg.
- Mae siaradwyr Cymraeg ifanc yn fwy tebygol o fod wedi dysgu siarad Cymraeg yn yr ysgol nag yn unrhyw le arall. Mae siaradwyr Cymraeg hŷn yn fwy tebygol o fod wedi dysgu'r Gymraeg gartref pan oeddent yn blant ifanc nag yn unrhyw le arall.
- Mae pobl ifanc yn fwy tebygol na phobl hŷn o fod wedi derbyn eu haddysg trwy gyfrwng y Gymraeg yn unig neu'n bennaf.
- Mae pobl ifanc yn fwy tebygol o siarad Cymraeg bob amser, neu bron bob amser, yn yr ysgol nag ydynt o wneud hynny gyda'u ffrindiau neu gartref.
- Mae ychydig dros chwarter o holl siaradwyr Cymraeg sydd yn defnyddio neges destun yn defnyddio o leiaf gymaint o'r Gymraeg â'r Saesneg i anfon negeseuon testun o ffôn symudol at ffrind.
- Mae ychydig dros hanner siaradwyr Cymraeg yn ceisio defnyddio'r Gymraeg, yn achlysurol man lleiaf, wrth ddelio â sefydliadau cyhoeddus.

Rhai ystadegau nodedig

Gallu / rhuglder

- Amcangyfrifir bod 11% (310,600) o bobl 3+ oed yn rhugl yn y Gymraeg yng Nghymru, 12% yn 2004-06 (317,300).
- Cyfradd uchaf o ruglder ymysg pobl ifanc 3-15 oed (15% o'r holl boblogaeth, 35% ymysg siaradwyr Cymraeg).
- Cynnydd yn y gallu i siarad dipyn / rhywfaint o Gymraeg ymysg pob grŵp oedran. 13% yn medru'r Gymraeg ond nid yn rhugl o'i gymharu â 9% yn 2004-06.
- Cynnydd yn y niferoedd o oedolion sy'n medru ysgrifennu Cymraeg yn dda neu'n dda iawn (281,000 yn 2013-14, 257,000 yn 2004-06).

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Lefelau defnydd

- 13% o'r boblogaeth (360,900) yn siarad Cymraeg bob dydd o'i gymharu â 13% (342,300) yn 2004-06. 84% o siaradwyr rhugl yn siarad Cymraeg bob dydd o'i gymharu â 87% yn 2004-06.
- 61% o bobl ifanc sy'n rhugl yn siarad Cymraeg bob amser yn yr ysgol. 22% ohonynt sy'n siarad Cymraeg bob amser gyda'u ffrindiau.
- Defnydd isel ond sylweddol o'r Gymraeg yn y cyfryngau cymdeithasol gan siaradwyr Cymraeg - 9% bob amser neu'n bennaf yn defnyddio'r Gymraeg ar Facebook, 6% Twitter. Nid yw'r data yn dangos faint sy'n defnyddio'r Gymraeg yr un faint â Saesneg, neu weithiau'n defnyddio'r Gymraeg.
- 43% o oedolion sy'n siarad Cymraeg wedi bod i ddigwyddiad diwylliannol yn Gymraeg yn y 12 mis diwethaf a 18% i ddigwyddiad Cymraeg (mae'r Comisiynydd yn cydweithio â sefydliadau chwaraeon i gynnig mwy o gyfleoedd i gymryd rhan mewn chwaraeon yn Gymraeg)

Addysg

- Cyfran uwch o siaradwyr Cymraeg dan 45 oed wedi bod i ysgol feithrin, cynradd neu uwchradd cyfrwng Cymraeg na phobl dros 45 oed.
- 86% o siaradwyr Cymraeg a fynychodd ysgol uwchradd lle mai'r Gymraeg (yn unig neu'n bennaf) oedd iaith yr addysg yn dweud eu bod yn rhugl yn y Gymraeg.
- Hyn o'i gymharu â 33% o'r rheini a fynychodd ysgol uwchradd lle'r oedd yr addysg yn Saesneg (yn unig neu'n bennaf) neu yn Gymraeg a Saesneg yn weddol gyfartal.

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Heriau sylweddol sy'n wynebu'r sefydliad

Cyllid

Cyllideb y Comisiynydd ar gyfer 2015-16 oedd £3,390,000. Roedd hyn 8.1% yn llai na'r gyllideb ar gyfer y flwyddyn flaenorol o £3,690,000. Cafwyd cadarnhad mai £3,051,000 fyddai'r gyllideb ar gyfer 2016-17, sef toriad pellach o 10%

Bu'r Comisiynydd yn ceisio canfod arbedion ac ystyried y rhagolygon ansicr ar gyfer y blynyddoedd dilynol. Ochr yn ochr â hynny bu hefyd yn edrych yn ôl dros y patrwm cyllido, ac mewn llythyr at Brif Weinidog Cymru ar 27 Ionawr 2016, mynegodd gonsyrn difrifol am y sefyllfa ariannol.

Tynnodd sylw at y lleihad cronus i gyllideb Comisiynydd y Gymraeg ers ei sefydlu, a bod y lefel ariannu wedi gostwng i £3,051,000 o'i gymharu â £4,100,000 ar gyfer 2013-14. Mae hyn yn doriad o dros 25% mewn termau ariannol. Wrth ystyried effaith chwyddiant (RPI) ar gostau'r sefydliad mae'r effaith yn doriad o 32% mewn termau real o'i gymharu â'r flwyddyn y sefydlwyd y Comisiynydd.

Tynnodd sylw hefyd at anghysondeb yn y toriadau mewn cymhariaeth â thoriadau'r Llywodraeth ei hun a thoriadau sefydliadau eraill sydd â chyfrifoldebau rheoleiddio a gosod dyletswyddau statudol.

Nododd y Comisiynydd nad yw'r adnoddau presennol yn ddigon i ehangu gafael y Mesur dros wahanol sectorau'n fuan. Eglurodd nad yw'r adnoddau digonol ar gael i orfodi sefydliadau i gydymffurfio â'r gofynion sydd arnynt ac i roi arweiniad ar sut i osgoi methiant i gydymffurfio er mwyn sicrhau rhagor o gyfleoedd i ddefnyddio'r iaith. Rhybuddiodd bod y gwaith o osod safonau'n sugno adnoddau oddi wrth weithredu agweddau pwysig eraill o'i chenhadaeth, ac na fyddai'n bosibl iddi weithredu'n effeithiol heb yr adnoddau i'w gyflawni.

Er mwyn lliniaru effaith y toriadau nododd y Prif Weinidog y bydd £150,000 yn ychwanegol ar gael ar gyfer 2015-16 er mwyn cynorthwyo'r Comisiynydd â'r gwaith o osod safonau.

Yn ogystal â gosod a rheoleiddio safonau'r Gymraeg, mae gofynion statudol eraill ar y Comisiynydd, gan gynnwys hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg, cynhyrchu adroddiad 5-mlynedd ar sefyllfa'r Gymraeg, cynnal ymholiadau, cychwyn neu ymyrryd mewn achosion cyfreithiol, a rhoi cyngor neu wneud argymhellion ar wahanol faterion perthnasol. Mae gwneud y gwaith yn gynyddol anodd gyda thoriadau cyson i'r gyllideb, ac mae risg o fethu â chyflawni targedau'n uchel os nad oes digon o adnoddau ar gael.

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Gweithgareddau a chyflawniadau

Mae Cynllun Strategol Comisiynydd y Gymraeg 2015-17 yn gosod seiliau gwaith a blaenoriaethau'r Comisiynydd.

Amcanion strategol:

1. Dylanwadu ar yr ystyriaeth a roddir i'r Gymraeg mewn datblygiadau polisi
2. Sicrhau cyfiawnder i ddefnyddwyr y Gymraeg
3. Gosod dyletswyddau statudol a'u rheoleiddio
4. Annog, hybu a hwyluso defnydd o'r Gymraeg ar sail wirfoddol
5. Gweithredu a chyfathrebu'n briodol ac effeithiol

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Amcan strategol 1: Dylanwadu ar yr ystyriaeth a roddir i'r Gymraeg mewn datblygiadau polisi

Mae swyddogaethau statudol y Comisiynydd yn cynnwys gwneud gwaith ymchwil, gwneud argymhellion i Weinidogion Cymru, a rhoi cyngor i unrhyw berson, ac mae'r pŵer hwn yn gyfle i ddylanwadu ar bolisi.

Cyfarfodydd strategol

Yn ystod y flwyddyn cynhaliwyd cyfarfodydd â gweinidogion Llywodraeth Cymru a Phrydain i drafod effaith penderfyniadau polisi a deddfwriaeth ar y Gymraeg a sut gellir ystyried yr effaith ar yr iaith yn well wrth wneud penderfyniadau a datblygu polisiau yn y dyfodol. Roedd y rhain yn cynnwys cyfarfodydd â Phrif Weinidog Cymru, y Gweinidog Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol, y Gweinidog Addysg a Sgiliau ac Ysgrifennydd Gwladol Cymru.

Cynhaliwyd cyfarfodydd rheolaidd â llefarwyr y pleidiau ar y Gymraeg, ynghyd â chyfarfodydd â gwleidyddion eraill, gan gynnwys Aelodau Seneddol newydd a etholwyd i gynrychioli etholaethau yng Nghymru ym mis Mai 2015.

Yn ychwanegol at gyfarfodydd â gwleidyddion, trefnwyd nifer o gyfarfodydd â gweision sifil, asiantaethau a mudiadau i drafod prif ffyrddio'r Gymraeg i benderfyniadau polisi.

Nodiadau briffio etholiadol

Cyhoeddwyd nodyn briffio etholiadol ar gyfer Etholiad Cyffredinol 2015 ac Etholiad y Cynulliad 2016 er mwyn dylanwadu ar yr hyn byddai'r pleidiau'n eu cynnwys yn eu manifestos. Ymysg gofynion y Comisiynydd roedd gwella ac ehangu addysg cyfrwng Gymraeg a gweithredu'r darpariaethau sy'n ymwneud â'r Gymraeg yn Neddf Cynllunio (Cymru) 2015.

Cyflwyno tystiolaeth ac ymateb i ymgynghoriadau

Ymatebwyd i 24 o ymgynghoriadau ar bolisi a deddfwriaeth yn ystod y flwyddyn. Darparwyd tystiolaeth ysgrifenedig i bwyllgorau'r Cynulliad ar 10 achlysur wrth iddynt graffu ar ddeddfwriaeth a chynnal ymchwiliadau polisi; roedd y rhain yn ymwneud â chynlluniau strategol y Gymraeg mewn addysg, gwarchodaeth i enwau llefydd, darlledu, gwaith Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru ac iechyd y cyhoedd. Darparwyd tystiolaeth i ddau o bwyllgorau Senedd San Steffan wrth iddynt ymchwilio i agweddau ar ddarlledu yng Nghymru.

Fe ymddangosodd y Comisiynydd hefyd o flaen y Pwyllgor Plant a Phobl Ifanc a'r Pwyllgor Cymunedau, Cydraddoldeb a Llywodraeth Leol yn y Cynulliad a Phwyllgor Materion Cymreig San Steffan i roi tystiolaeth ar lafar.

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Prif feysydd polisi y canolbwyntiwyd arnynt

Llywodraeth Leol

Wrth i Lywodraeth Cymru barhau â'i bwriadau i ad-drefnu llywodraeth leol, tynnwyd sylw'r Gweinidog Gwasanaethau Cyhoeddus, Comisiwn Staff y Gwasanaethau Cyhoeddus a Gweithgor ar yr Iaith Gymraeg ym maes Datblygu Economaidd a Gweinyddu Llywodraeth Leol at bwysigrwydd sicrhau bod y cynlluniau'n cynnwys mesurau i ddiogelu a chynyddu'r defnydd o'r Gymraeg, yn arbennig o safbwynt gweinyddiaeth fewnol.

Tynnwyd sylw at bwysigrwydd ystyried y Gymraeg hefyd fel rhan o'r agenda o allanoli gwasanaethau cyhoeddus a darparu modelau amgen gan ymateb i ymgynghoriadau ynghylch y maes, trafod â Gweinidogion a'r Grŵp Ymgynghori Allanol ar Drosglwyddo Asedau Cymunedol a oedd yn gyfrifol am ddiwygio Canllawiau Arferion Gorau ar Drosglwyddo Asedau Cymunedol yng Nghymru.

lechyd a gofal

Yn sgil cyhoeddi adroddiad ymholiad cyntaf y Comisiynydd dan Adran 7 Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011, 'Fy Iaith, Fy lechyd' yn 2014, aed ati yn ystod y flwyddyn i sicrhau bod argymhellion yr ymholiad yn cael eu gweithredu. Gwnaed hynny trwy gynnal cyfarfodydd cyson â'r Gweinidog lechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol a'i weision sifil, ymateb i ymgynghoriadau a chyfrannu tystiolaeth i Bwyllgor lechyd a Gofal y Cynulliad.

Wrth ymateb i dystiolaeth y Comisiynydd i'r Pwyllgor lechyd a Gofal mewn perthynas â Bil Rheoleiddio ac Arolygu Gofal Cymdeithasol (Cymru), nododd y Gweinidog lechyd y byddai safonau'n ymwneud â darpariaeth gwasanaethau Gymraeg yn rhan o'r fframwaith safonau gofal cymdeithasol a baratoir yn unol â gofynion y Bil hwnnw sydd bellach yn ddeddf.

Cynllunio

Ar 5 Mai 2015 fe gymeradwywyd y Bil Cynllunio gan y Cynulliad Cenedlaethol a daeth Deddf Cynllunio (Cymru) 2015 i rym. Mae'r Ddeddf yn sefydlu sail statudol i'r angen i ystyried y Gymraeg yn y gyfundrefn gynllunio am y tro cyntaf. Bu'r broses o ystyried y Gymraeg mewn penderfyniadau cynllunio yn ddibynnol ar gyngor a chanllawiau yn unig cyn hynny, ond trwy'r Ddeddf mae dyletswyddau statudol ar awdurdodau cynllunio i asesu effaith eu polisiâu cynllunio ar y Gymraeg. Mae'r Ddeddf hefyd yn cadarnhau gall y Gymraeg fod yn ystyriaeth wrth benderfynu ar geisiadau cynllunio unigol, ac mae hyn yn gam sylweddol ymlaen.

Roedd cynnwys y Gymraeg yn y Ddeddf yn ganlyniad i waith dylanwadu gan y Comisiynydd ac eraill wrth i'r Bil gael ei ystyried gan y Llywodraeth a chan y pwyllgor craffu. Nododd y Comisiynydd y byddai angen i ganllawiau a pholisi cynllunio'r Llywodraeth gael ei addasu er mwyn bod yn gyson â gofynion newydd y Ddeddf. Ym mis Mawrth 2016, fe ymatebodd y Comisiynydd i ymgynghoriad Llywodraeth Cymru ar ddiwygio Nodyn Cyngor Technegol 20, sef y canllaw i awdurdodau lleol ar sut i ystyried y Gymraeg yn y gyfundrefn gynllunio.

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Addysg a Sgiliau

Wrth gyflwyno tystiolaeth i ymchwiliad y Pwyllgor Plant, Pobl Ifanc ac Addysg i gynlluniau strategol y Gymraeg mewn addysg, nododd y Comisiynydd mai'r gyfundrefn addysg yw prif ffynhonnell creu siaradwyr Cymraeg newydd a'i bod hi'n hollbwysig bod unrhyw ddiffygion yn cael eu datrys. Pwysleisiodd hefyd bwysigrwydd prif ffrydio materion yn ymwneud ag addysg Gymraeg i bolisiau a strategaethau eraill Llywodraeth Cymru – materion fel polisiau cludiant a strategaethau anghenion dysgu ychwanegol. Dywedodd y dylai'r Llywodraeth fod yn fwy eglur gydag awdurdodau lleol beth yw'r disgwyliadau ohonynt wrth hyrwyddo addysg Gymraeg; ac y dylai'r Gweinidog Addysg ddefnyddio ei bwerau statudol i ymyrryd pan fyddai awdurdodau lleol yn methu â chyflawni eu cynllun strategol.

Adleisiwyd yr holl bwyntiau hyn fel argymhellion yn adroddiad y Pwyllgor a gyhoeddwyd ym mis Rhagfyr 2015.

Enwau Lleodedd

Pasiwyd Deddf yr Amgylchedd Hanesyddol (Cymru) 2016. Tynnwyd sylw at bwysigrwydd amddiffyn enwau lleoedd Cymru fel rhan o'r broses o graffu ar y Bil. Er nad yw'r Ddeddf yn amddiffyn enwau lleoedd mae'n ei gwneud yn ofynnol i Weinidogion Cymru lunio a chynnal rhestr o enwau lleoedd hanesyddol yng Nghymru.

Darlledu

Cyfrannwyd tystiolaeth i ystod o sefydliadau ar ddarlledu cyfrwng Cymraeg a'i bwysigrwydd i ffyniant y Gymraeg a chodwyd y mater mewn trafodaethau gydag aelodau etholedig. Ymysg gofynion y Comisiynydd roedd ariannu teg ar gyfer darlledu cyfrwng Cymraeg ac ehangu'r cynnwys Cymraeg sydd ar gael ar y teledu, radio, mewn print ac ar y we. Ar 3 Chwefror 2016 rhoddwyd sicrwydd ariannol am flwyddyn i'r unig sianel deledu cyfrwng Cymraeg, S4C.

Cyfeiriwyd at dystiolaeth y Comisiynydd yn adroddiad terfynol y Pwyllgor Cymunedau, Cydraddoldeb a Llywodraeth Leol; a Phwyllgor Cyfathrebu Tŷ'r Arglwyddi. Nodwyd yn benodol sylwadau ynghylch pwysigrwydd diwylliannol y Gymraeg, rôl allweddol y cyfryngau wrth gefnogi'r iaith a phryderon y Comisiynydd dros lefelau cyllido teg ar gyfer S4C.

Ymchwil

Er mwyn cael sail dystiolaeth gadarn i weithredu arno ac i lywio'r blaenoriaethau dylanwadu ar bolisi, mae'r Comisiynydd yn cynnal gwaith ymchwil ac yn comisiynu ymchwil gan eraill.

Arolygon Omnibws Cymru

Comisiynwyd cwestiynau deirgwaith o fewn arolygon omnibws cwmni Beaufort Research. Defnyddiwyd Arolwg Omnibws Cymru ddwywaith i holi barn sampl o boblogaeth Cymru, y tro cyntaf ynghylch eu hagweddau tuag at y Gymraeg a'r eildro i holi barn ynghylch defnydd y Gymraeg gan archfarchnadoedd. Yn ogystal, defnyddiwyd

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

yr Arolwg Omnibws Siaradwyr Cymraeg i holi am farn siaradwyr Cymraeg ynghylch gwasanaethau Cymraeg. Defnyddir canlyniadau'r gwaith yma fel sail i agweddau amrywiol ar waith y Comisiynydd gan gynnwys y gwaith rheoleiddio a byddant yn cael eu cyhoeddi yn yr Adroddiad 5 Mlynedd ar Sefyllfa'r Gymraeg.

Arolwg Defnydd Iaith

Cwblhawyd y gwaith o gasglu tystiolaeth a chyhoeddwyd adroddiad ar y cyd rhwng Comisiynydd y Gymraeg a Llywodraeth Cymru ym mis Tachwedd 2015. Mae'r arolwg yn darparu darlun cynhwysfawr o sgiliau Cymraeg poblogaeth Cymru a'r defnydd a wneir o'r Gymraeg.

Ceir crynodeb o ganlyniadau'r Arolwg Defnydd Iaith ar ddechrau'r Adroddiad hwn.

Arolwg Defnydd Gwasanaethau Awdurdodau Lleol

Comisiynwyd cwmni ymchwil i gasglu tystiolaeth am brofiadau sampl o 1,000 o bobl wrth ddefnyddio gwasanaethau Cymraeg awdurdodau lleol. Holwyd y bobl beth yw eu dymuniadau a'u dyheadau o ran gwasanaethau Cymraeg a sut maent yn teimlo bod eu profiadau go iawn yn cymharu â'r dyheadau.

Cyhoeddwyd yr adroddiad ym mis Hydref 2015. Rhannwyd crynodeb o'r canfyddiadau gydag awdurdodau lleol Cymru.

Prif gasgliadau'r Arolwg oedd bod:

- mwyafrif helaeth siaradwyr Cymraeg rhugl o'r farn ei bod yn bwysig gallu cael mynediad at wasanaethau a gwybodaeth gan awdurdodau lleol yn Gymraeg;
- 7 o bob 10 o'r rhai sydd yn dymuno ymwneud â'u hawdurdod lleol yn Gymraeg wedi derbyn neu ddefnyddio'r gwasanaeth yn Gymraeg ar yr achlysur diwethaf;
- tua 1 o bob 6 sydd yn dymuno defnyddio'r Gymraeg wrth gysylltu â'u hawdurdod lleol heb dderbyn y gwasanaeth Cymraeg yr oeddynt wedi ei ddymuno;
- diffyg argaeledd gwasanaethau Cymraeg yn un o'r prif rwystrau i siaradwyr Cymraeg rhugl wrth geisio defnyddio'r Gymraeg gyda'u hawdurdod lleol;
- siaradwyr Cymraeg yn fwy tebygol o ddefnyddio gwasanaeth Cymraeg os yw'n cael ei gynnig ar y cychwyn cyntaf.

Mae toriadau cyson i gyllideb y Comisiynydd yn debygol o gyfyngu'n sylweddol ar ei gallu i gynnal a chomisiynu ymchwil o'r newydd. Bydd rhaid ystyried dulliau eraill o gaffael gwaith ymchwil yn y cyfnod nesaf gan gynnwys cydweithio gyda sefydliadau a rhanddeiliaid allanol. Effaith y toriadau fodd bynnag fydd llai o ymchwil gwreiddiol gan y Comisiynydd yn y dyfodol.

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Amcan strategol 2: Sicrhau cyfiawnder i ddefnyddwyr y Gymraeg

Mae gan y Comisiynydd bŵer i ymchwilio i amheuon o fethiannau gan sefydliadau cyhoeddus i weithredu eu dyletswyddau statudol ac i ystyried achosion o ymyrraeth â rhyddid unigolion i ddefnyddio'r Gymraeg gydag eraill yng Nghymru.

Cyfeiriwyd 250 o achosion at y Comisiynydd yn ystod y flwyddyn gan unigolion a oedd yn teimlo nad oeddent wedi derbyn gwasanaeth derbynol yn y Gymraeg.

Dadansoddiad o'r cwynion

Mae adran 18 Deddf yr Iaith Gymraeg 1993 yn diffinio cwyn statudol fel un sydd:

- wedi ei chyflwyno yn ysgrifenedig gan berson sy'n honni bod methiant gan gorff cyhoeddus i gyflawni ei gynllun iaith wedi effeithio'n uniongyrchol arno
- wedi ei gwneud i'r Comisiynydd o fewn deuddeg mis o ddyddiad y methiant
- wedi ei chyfeirio at sylw'r corff cyhoeddus y cwynid amdano er mwyn rhoi cyfle rhesymol iddo ystyried ac ymateb.

Mae tabl yn nodi pob cwyn a ddaeth i law i'w weld yn yr atodiad yng nghefn yr adroddiad hwn.

Fel y gwelir o'r tabl canlynol, nid oedd rhai o'r achosion yn cydymffurfio â'r diffiniad statudol o gwyn o dan Ddeddf yr Iaith Gymraeg 1993.

Cwynion dilys yn erbyn cyrff cyhoeddus am achos o dorri cynllun iaith Gymraeg statudol ac yn cwrdd â meini prawf adran 18 Deddf yr Iaith Gymraeg	44
Cwynion dilys yn erbyn cyrff cyhoeddus am achos o dorri cynllun iaith Gymraeg statudol ond <u>heb</u> fod yn cwrdd â meini prawf adran 18 Deddf yr Iaith Gymraeg	126
Cwynion dilys yn erbyn cyrff y Goron am achos o dorri am achos o dorri cynllun iaith Gymraeg statudol ac yn cwrdd â meini prawf adran 18 Deddf yr Iaith Gymraeg	18
Cwynion dilys yn erbyn cyrff y Goron am achos o dorri am achos o dorri cynllun iaith Gymraeg statudol ond <u>heb</u> fod yn cwrdd â meini prawf adran 18 Deddf yr Iaith Gymraeg	60
Cwynion yn erbyn cwmni preifat yn gweithredu cynllun iaith	2

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Cwynion a dderbyniwyd yn ôl sector

Cyhoeddus	170
Cyrff y Goron	78
Preifat dan ddyletswydd statudol	2

Cwynion a dderbyniwyd yn ôl categori

Gohebiaeth	41
Cyhoeddiadau	4
Gwefannau	51
Arwyddion	15
Gwasanaethau ffôn	29
Cyfarfodydd wyneb yn wyneb	10
Ffurflenni	16
Arall	84

Cwynion a ystyriwyd

Deliwyd â nifer helaeth o'r achosion hyn heb fynd trwy'r camau o gynnal ymchwiliad statudol.

Un enghraifft o achos a ddatryswyd yn foddhaol oedd lle cysylltodd unigolion â'r Comisiynydd i gwyno nad oedd modd i gleifion wyllo S4C ar wardiau yn Ysbyty Maelor Wrecsam. Ar ôl gohebu â'r Bwrdd Iechyd, cafwyd cadarnhad bod y sefyllfa bellach wedi ei datrys ac y gall cleifion yn awr wyllo S4C yn yr ysbyty.

Ym mis Hydref 2015 fe gysylltodd y Mudiad Meithrin â'r Comisiynydd i fynegi pryder difrifol bod Swyddfa Eiddo Deallusol y DU wedi gwrthod cais am hawlfraint i'r enwau 'Mudiad Meithrin' a 'Cylch Meithrin'. Yn dilyn gohebiaeth gychwynnol, cafwyd hawlfraint i enw'r Mudiad Meithrin, ond roedd y Swyddfa Eiddo Deallusol yn gwrthwynebu rhoi hawlfraint i'r enw 'Cylch Meithrin'. Sail y gwrthwynebiad, yn ôl y Swyddfa Eiddo Deallusol, oedd bod 'Cylch Meithrin' yn cyfieithu i 'Nursery Group' a chyda'r cyfieithiad mewn golwg roedd o'r farn ei fod yn ddisgrifiad o'r math o wasanaeth a gaiff ei ddarparu a phwrpas y gwasanaeth. Cysylltodd y Comisiynydd â'r Swyddfa Eiddo Deallusol i egluro bod 'Cylch Meithrin' yn enw oedd yn cael ei gydnabod yn eang yn y Gymraeg a'r Saesneg yng Nghymru ac i dynnu sylw at statws swyddogol y Gymraeg. Yn sgil sylwadau'r Comisiynydd, hysbyswyd y Mudiad Meithrin ym mis Ionawr 2016 fod y Swyddfa Eiddo Deallusol wedi newid y penderfyniad a bod y cais i gofrestru'r enw 'cylch meithrin' bellach wedi ei dderbyn.

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Ymchwiliadau statudol dan adran 17 Deddf yr Iaith Gymraeg 1993

Cynhaliodd y Comisiynydd ymchwiliad statudol i fethiannau honedig gan sefydliadau cyhoeddus i gydymffurfio â gofynion eu cynlluniau iaith Gymraeg. Cwblhawyd wyth ymchwiliad statudol yn ystod y flwyddyn. Cydweithredodd y sefydliadau â'r Comisiynydd ym mhob achos wrth i'r ymchwiliadau fynd rhagddynt. Dyma grynodebau o'r ymchwiliadau a gynhaliwyd:

Llywodraeth Cymru

Ar 8 Mai 2015 cyhoeddwyd adroddiad ymchwiliad statudol i weithrediad Cynllun Iaith Gymraeg Llywodraeth Cymru. Cynhaliwyd yr ymchwiliad ar sail amheuson y Comisiynydd ynghylch gofynion ieithyddol wrth recriwtio Comisiynydd Plant Cymru newydd, a'r ystyriaeth a roddwyd i Gynllun Iaith Gymraeg y Llywodraeth wrth ddiwygio'r fanyleb swydd wreiddiol.

Daeth y Comisiynydd i'r casgliad bod y Llywodraeth wedi methu â gweithredu dau gymal o'i Gynllun Iaith yn rhan o'r ymarferiad recriwtio. Ar sail y wybodaeth a dderbyniwyd yn ystod yr ymchwiliad roedd y Comisiynydd o'r farn y dylai'r Llywodraeth weithredu'n unol â'r pedwar argymhelliad canlynol:

- gosod trefniadau ar droed er mwyn cadw cofnod o'r ystyriaeth a roddir i'r sgiliau iaith Gymraeg sydd eu hangen ar gyfer pob swydd a hysbyseb ganddi, boed yn swydd newydd neu'n swydd sy'n cael ei hail hysbysebu.
- yn unol â'r cynllun iaith Gymraeg, pan asesir bod sgiliau iaith Gymraeg yn ddymunol neu'n hanfodol ar gyfer unrhyw swydd, dylai'r Llywodraeth wneud hynny'n gwbl eglur yn y pecyn gwybodaeth i ymgeiswyr, gan gynnwys unrhyw hysbyseb swydd neu swydd ddisgrifiad cysylltiedig.
- diwygio'r canllaw ar gyfer gwneud apwyntiadau cyhoeddus yng Nghymru er mwyn cynnwys cyfeiriad at y ddyletswydd, yn unol â'r cynllun iaith Gymraeg, i ystyried gofynion ieithyddol penodiadau ar ddechrau pob ymarferiad recriwtio.
- gosod trefniadau ar droed er mwyn cadw cofnod o'r ystyriaeth a roddir i'r sgiliau iaith Gymraeg sydd eu hangen ar gyfer pob penodiad cyhoeddus a hysbyseb ganddi, boed yn benodiad newydd neu'n benodiad sy'n cael ei hail hysbysebu.

Bwrdd Iechyd Prifysgol Caerdydd a'r Fro

Ar 16 Medi 2015 cyhoeddwyd adroddiad ymchwiliad statudol i ddiffyg gweithrediad Cynllun Iaith Gymraeg Bwrdd Iechyd Prifysgol Caerdydd a'r Fro. Cynhaliwyd yr ymchwiliad yn dilyn cwyn gan aelod o'r cyhoedd bod y Bwrdd Iechyd wedi anfon gohebiaeth uniaith Saesneg ynglŷn ag apwyntiad yn Ysbyty Athrofaol Cymru, Caerdydd.

Daw adroddiad yr ymchwiliad i'r casgliad bod y Bwrdd Iechyd wedi methu â chydymffurfio â dau gymal yn ei Gynllun Iaith. Daw i'r casgliadau hyn ar y sail nad yw'r Bwrdd Iechyd yn anfon gohebiaeth ddwyieithog pan nad yw dewis iaith y claf yn hysbys ac am nad yw'n anfon llythyrau dwyieithog safonol at gleifion fel mater o drefn.

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Gwnaed tri argymhelliad i'r Bwrdd Iechyd er mwyn adfer y sefyllfa a'i alluogi i gydymffurfio â'i Gynllun Iaith yn y dyfodol. Roedd a wnelo'r argymhellion hynny â gosod trefniadau ar droed er mwyn:

- anfon gohebiaeth i gleifion neu unigolion eraill yn eu dewis iaith pan fo'r dewis hwnnw'n hysbys iddo o ganlyniad i sgwrs, gyfarfod neu ohebiaeth arall.
- anfon gohebiaeth ddwyieithog pan na fo dewis iaith y derbynnydd yn glir.
- anfon gohebiaeth gyffredinol a ddechreuir ganddo, megis llythyrau apwyntiad safonol, yn ddwyieithog.

Cyngor Dinas a Sir Abertawe

Ar 18 Medi cyhoeddwyd adroddiad ymchwiliad statudol i ddiffyg gweithrediad Cynllun Iaith Gymraeg Cyngor Dinas a Sir Abertawe. Cynhaliwyd yr ymchwiliad yn dilyn honiad gan aelod o'r cyhoedd bod y Cyngor wedi hysbysebu 19 o swyddi ar ei wefan yn uniaith Saesneg ym mis Mehefin 2015.

Wrth ymchwilio dealodd y Comisiynydd fod adran yn y Cyngor wedi penderfynu rhoi'r gorau i hysbysebu swyddi yn y Gymraeg ar y wefan am gyfnod yn 2015. Gwnaed y penderfyniad heb ymgynghori gydag uwch swyddogion adran Adnoddau Dynol y Cyngor.

Daw'r Comisiynydd i'r casgliad bod y Cyngor wedi methu â chyflawni cymal yn ei Gynllun Iaith drwy beidio â hysbysebu swyddi ar ei wefan yn Gymraeg. Gwnaeth y Comisiynydd ddau argymhelliad i'r Cyngor. Mae a wnelo'r argymhellion hynny â gosod trefniadau ar droed er mwyn:

- sicrhau bod pob swydd a hysbysebwr yn cael ei hysbysebu yn Gymraeg a Saesneg, ac eithrio mewn amgylchiadau lle mae'r Gymraeg yn hanfodol, pan fyddant yn cael eu hysbysebu yn Gymraeg yn unig gyda llinell o esboniad yn Saesneg.
- sicrhau bod unrhyw benderfyniadau sy'n debygol o effeithio ar weithrediad y cynllun iaith yn cael ystyriaeth briodol gan uwch aelodau perthnasol o staff.

Awdurdod Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog

Ar 25 Medi 2015 cyhoeddwyd adroddiad ymchwiliad statudol i ddiffyg gweithrediad Cynllun Iaith Gymraeg Awdurdod Parc Bannau Brycheiniog.

Penderfynodd y Comisiynydd gynnal ymchwiliad statudol dan adran 17 Deddf yr Iaith Gymraeg 1993 yn dilyn derbyn adroddiad monitro blynyddol yr Awdurdod. Wrth gynnal yr ymchwiliad nod y Comisiynydd oedd canfod a fu methiant gan yr Awdurdod i weithredu ei gynllun iaith Gymraeg wrth lansio'r wefan www.breconbeacons.org.

Yn ei hadroddiad mae'r Comisiynydd o'r farn bod yr Awdurdod wedi cyflawni cymal 3.1 o'i gynllun iaith drwy roi ystyriaeth i'r angen i ddarparu fersiwn ddwyieithog o'r wefan wrth lunio'r tendr cychwynnol. Ond ar ôl ystyried y dystiolaeth fe ddaeth hefyd i'r casgliad bod yr Awdurdod wedi methu â chyflawni cymal 4.5 yn ei gynllun iaith drwy beidio â lansio gwefan oedd yn arddangos testun Cymraeg a methu gwneud trefniadau pwrpasol i gyfieithu testun Saesneg y wefan.

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Ymhellach, o'r wybodaeth a ddarparwyd, fe ddaeth y Comisiynydd i'r casgliad bod yr Awdurdod wedi methu â chyflawni cymal 6.6.2 o'i gynllun iaith gan nad oedd unrhyw dystiolaeth ei fod wedi annog y bartneriaeth yr oedd yn gweithredu ynddi i fabwysiadu polisi dwyieithog. Gwnaed pedwar argymhelliad i'r Awdurdod:

- llunio cynllun adfer manwl gyda'r nod o sicrhau gwefan gyrchfan ddwyieithog.
- diwygio canllawiau golygyddol ei wefan er mwyn osgoi cyhoeddi gwefannau nad ydynt yn ddwyieithog yn y dyfodol.
- annog Partneriaeth Cyrchfan Cynaliadwy Bannau Brycheiniog i fabwysiadu polisi dwyieithog.
- gosod trefn mewn lle i sicrhau bod unrhyw ddeunydd marchnata a gyhoeddir gan yr Awdurdod, pan mae'n gweithredu fel partner mewn consortiwm, yn ddwyieithog.

Cyngor Nyrsio a Bydwreigiaeth

Ar 5 Hydref 2015 cyhoeddwyd adroddiad ymchwiliad statudol i ddiffyg gweithrediad Cynllun Iaith Gymraeg y Cyngor Nyrsio a Bydwreigiaeth. Roedd gan y Comisiynydd amheuaeth na wnaeth y sefydliad ystyried ei gynllun iaith Gymraeg wrth ddiwygio ei god ymarfer ar gyfer nyrsys a bydwreigedd. Roedd rhan o'r cod ymarfer yn ymwneud â chyfathrebu'n glir ac yn nodi y dylai nyrsys a bydwreigedd cofrestredig allu cyfathrebu yn glir ac yn effeithiol yn y Saesneg.

Ar y sail na aseswyd goblygiadau ieithyddol y cod ymarfer diwygiedig i sicrhau eu bod yn cyflawni ymrwymadau cynllun iaith Gymraeg y Cyngor Nyrsio a Bydwreigiaeth, cesglir bod y corff wedi methu â chyflawni cymal 9 o'r cynllun hwnnw. Gwnaed pedwar argymhelliad i'r Cyngor:

- ailedrych ar sut y mae'n asesu goblygiadau ieithyddol ei bolisiau a'i fentrau newydd er mwyn sicrhau ei fod yn diwallu gofynion ei gynllun iaith Gymraeg yn llawn.
- ailystyried y cod ymarfer diwygiedig yr ymgynghorwyd arno yng nghyswllt yr iaith Gymraeg.
- diwygio ei ganllawiau i staff ar sut i gynnal dadansoddiadau o effaith polisiau ar gydraddoldeb er mwyn sicrhau eu bod yn adlewyrchu dyletswydd statudol y corff i asesu goblygiadau ieithyddol polisiau a mentrau newydd o dan ei gynllun iaith Gymraeg.
- gosod trefniadau ar droed ar gyfer cadw cofnod cynhwysfawr o'r ystyriaeth a roddir i oblygiadau ieithyddol ei bolisiau a'i fentrau newydd.

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Cyngor Sir Gâr

Ar 25 Tachwedd 2015 cyhoeddwyd adroddiad ymchwiliad statudol i ddiffyg gweithrediad Cynllun Iaith Gymraeg Cyngor Sir Gaerfyrddin. Cynhaliwyd yr ymchwiliad wedi i'r Cyngor osod hysbyseb ar gyfer dwy swydd uwch reolwr ym mhapur newydd y Western Mail ar 4 Gorffennaf 2015. Nid oedd yr hysbyseb yn nodi bod sgiliau dwyieithog yn cael eu hystyried yn ddymunol neu'n hanfodol ar gyfer y swyddi.

Roedd yr hysbyseb yn codi amheuaeth bod Cyngor Sir Gâr wedi methu â chydymffurfio â'i gynllun iaith Gymraeg trwy beidio â datgan yn yr hysbyseb bod sgiliau dwyieithog yn cael eu hystyried yn ddymunol neu'n hanfodol ar gyfer y swyddi.

Daeth y Comisiynydd i'r casgliad bod y Cyngor wedi methu â chyflawni tri chymal yn ei Gynllun Iaith.

Cesglir bod y Cyngor wedi gweithredu'n groes i'w gynllun iaith, drwy newid ei bolisi hysbysebu gofynion iaith, a thrwy hynny newid y cynllun iaith heb ymgynghori â'r Comisiynydd. Dylai'r Cyngor fod wedi gohebu â'r Comisiynydd am ei resymau dros fod eisiau newid telerau'r cynllun iaith cyn mynd rhagddi i weithredu'r newid fel y gwnaeth. Trwy fethu â datgan yn yr hysbyseb bod sgiliau dwyieithog yn cael eu hystyried yn hanfodol ar gyfer y swyddi, cesglir bod y Cyngor wedi methu â chyflawni cymal o'i gynllun iaith Gymraeg. Gwnaed dau argymhelliad i'r Cyngor, sef:

- adfer gweithrediad cymal sy'n ymwneud â gwneud datganiad dwyieithog yn esbonio bod sgiliau dwyieithog yn cael eu hystyried yn hanfodol ar gyfer y swydd yn rhan o hysbysebion ar gyfer swyddi.
- ymgynghori â'r Comisiynydd cyn penderfynu diwygio ei gynllun iaith Gymraeg.

Bwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr

Ar 7 Ionawr 2016 cyhoeddwyd adroddiad ymchwiliad statudol i weithrediad Cynllun Iaith Gymraeg Bwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr. Cynhaliwyd yr ymchwiliad yn dilyn derbyn cwyn gan aelod teulu ar ran plentyn a fethodd â chael asesiad gwybyddol yn y Gymraeg.

Daeth adroddiad yr ymchwiliad i'r casgliad bod y Bwrdd Iechyd wedi cyflawni pum cymal o'i gynllun iaith oedd o dan sylw ond wedi methu a gweithredu dau gymal o'r cynllun. Roedd y cymalau hynny'n ymwneud a darparu gwasanaethau a safon y gwasanaeth. Nid oedd y Bwrdd Iechyd yn gallu cyflawni un cymal o'r cynllun iaith.

Ar sail canfyddiadau'r ymchwiliad roedd y Comisiynydd o'r farn y dylai'r Bwrdd Iechyd weithredu'n unol â'r argymhelliad canlynol:

- tynnu sylw partneriaid perthnasol, gan gynnwys Llywodraeth Cymru, at absenoldeb asesiadau neu declynnau Cymraeg sy'n llesteirio eu gallu i drin y Gymraeg a'r Saesneg ar y sail eu bod yn gyfartal wrth gynnal busnes cyhoeddus.

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Cyngor Dinas Casnewydd

Ar 18 Mawrth 2016 cyhoeddwyd adroddiad ymchwiliad statudol i weithrediad Cynllun Iaith Gymraeg Cyngor Dinas Casnewydd.

Cynhaliwyd yr ymchwiliad yn dilyn derbyn cwyn gan aelod o'r cyhoedd am arwyddion uniaith Saesneg y tu allan i adeilad y Cyngor ac am ysgrifen safonol uniaith Saesneg ar lythyrau a dderbyniodd yr achwynydd gan gwmni oedd yn gweithredu ar ran y Cyngor.

Daeth adroddiad yr ymchwiliad i'r casgliad nad oedd y Cyngor wedi methu â chyflawni pedwar cymal o'i gynllun iaith, ond ei fod wedi methu â chyflawni dau gymal.

Cymerodd y Cyngor gamau i ddelio â'r diffygion ac oherwydd hyn ac oherwydd bod Cynllun Iaith y Cyngor yn dod i ben ar 30 Mawrth 2016 wrth i safonau ddod i rym, ni wnaed argymhellion i'r Cyngor.

Rhyddid i ddefnyddio'r Gymraeg

Gall unigolion sy'n teimlo bod person wedi ymyrryd â'u rhyddid i ddefnyddio'r Gymraeg ofyn i'r Comisiynydd ymchwilio i'w hachos. Mae adran 111 (1) y Mesur yn datgan:

Caiff unigolyn (P) wneud cais i'r Comisiynydd yn gofyn i'r Comisiynydd ymchwilio i a yw person (D) wedi ymyrryd â rhyddid P i ymgymryd â chyfathrebiad Cymraeg ag unigolyn arall (R) ("yr ymyrraeth honedig").

Yn ystod 2015–16 derbyniwyd pedwar cais o'r newydd.

Ar ddiwedd y cyfnod adrodd roedd un o'r ceisiadau yn parhau i dderbyn ystyriaeth gan y Comisiynydd. Nid oedd tystiolaeth benodol gydag un o'r ceisiadau a dderbyniwyd fod ymyrraeth wedi bod â rhyddid unigolyn i ddefnyddio'r Gymraeg. Nid oedd cais arall yn cwrdd â gofynion adran 111 y Mesur, ac fe gaewyd yr achos arall ar sail diffyg tystiolaeth gan nad ymatebwyd i geisiadau'r Comisiynydd am wybodaeth.

Mewn cysylltiad â'r 15 o geisiadau perthnasol a dderbyniwyd ers sefydlu'r Comisiynydd yn 2012 nodir nad yw 12 cais yn cyd-fynd â gofynion diffiniedig adran 111 Mesur y Gymraeg.

Mae'r gofynion cyfreithiol fel a ganlyn:

- Rhaid i'r cais fod yn ysgrifenedig oni bai bod amgylchiadau personol yr ymgeisydd yn golygu na fyddai'n rhesymol iddo wneud cais ysgrifenedig;
- Rhaid i'r cais roi cyfeiriad lle y caiff y Comisiynydd gysylltu â'r ymgeisydd (boed y cyfeiriad yn gyfeiriad post, electronig neu'n gyfeiriad ddisgrifiad arall);
- Rhaid i'r cais adnabod pwy sy'n gyfrifol am yr ymyrraeth honedig a'i gwneud yn hysbys beth yw'r ymyrraeth honedig.

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Ni chaiff y Comisiynydd ystyried ceisiadau gan unigolion nad effeithiwyd arnynt yn uniongyrchol gan yr ymyrraeth honedig. Er hynny, os yw achos yn ymwneud â rhyddid plentyn neu rywun bregus i ddefnyddio'r Gymraeg gall y Comisiynydd ymchwilio i gais gan riant neu eiriolwr ar ei ran.

Ers ei sefydlu, mae'r Comisiynydd wedi cynnal ymchwiliad a dyfarnu ar ddau achos o dan adran 111 y Mesur. Cyhoeddwyd y ddau adroddiad yn ystod 2014–15.

Pryderon

Pryderon yw mynegiad o bryder am wasanaeth neu ddiffyg gwasanaeth gan unrhyw sefydliad nad yw'n gweithredu o fewn y gyfundrefn safonau, ac nad oes ganddo gynllun iaith statudol neu gynllun iaith gwirfoddol gan gorff statudol. Mae'n bosibl, serch hynny, bod y sefydliad yn gweithredu cynllun iaith gwirfoddol trydydd sector neu bolisi iaith gwirfoddol sector preifat sy'n cynnwys ymrwymiad at y gwasanaeth dan sylw. Nid oes gan y Comisiynydd bwerau gorfodi yn achos y sefydliadau hyn.

Er hynny, gan fod y sefydliadau hyn yn cael dylanwad sylweddol ar fywydau pobl, mae'r Comisiynydd yn gwahodd unigolion i leisio barn a phryderon am ddefnydd o'r Gymraeg gan sefydliadau trydydd sector neu sector preifat yng Nghymru; a bydd yn mynd ati drwy berswâd i geisio datrysiaid i'r mater.

Pan fydd newidiadau cadarnhaol yn deillio o'r pryderon a godwyd bydd y Comisiynydd yn cysylltu â'r unigolyn. Cedwir cofnod o'r holl bryderon a godir a'u defnyddio i lywio'r gwaith hybu a hwyluso a cheisio newid polisi ac arferion sefydliadau sector preifat a thrydydd sector.

Adolygiad o fanciau'r stryd fawr

Cynhaliodd y Comisiynydd yr arolwg o dan ran 2 Mesur y Gymraeg wedi iddi weld cynnydd sylweddol yn nifer y pryderon roedd hi'n eu derbyn gan aelodau o'r cyhoedd ynglŷn â diffyg gwasanaethau Cymraeg gan y banciau. Sail yr arolwg oedd tystiolaeth gan aelodau'r cyhoedd a chyfweiliadau gydag uwch swyddogion yn y banciau.

Lluniwyd wyth o argymhellion i'r banciau. Roedd yr argymhellion yn ymwneud â'r angen i adolygu eu polisiâu iaith a pharatoi rhai newydd, gosod amserlen ar gyfer sefydlu gwasanaethau Cymraeg ar-lein ac apiau bancio symudol, cyflwyno gwybodaeth Gymraeg ar eu gwefannau, cyflwyno datganiad ynglŷn â'r gwasanaethau Cymraeg sydd ar gael a chysoni'r defnydd o'r Gymraeg ar draws eu canghennau.

Cynhaliwyd seminar gyda rhanddeiliaid i drafod yr adolygiad; a dwy seminar ar wahân gyda chynrychiolwyr o'r banciau i drafod yr argymhellion a syniadau a chynnydd. Bydd y Comisiynydd yn adolygu cynnydd yn ystod y flwyddyn nesaf drwy gasglu adborth a thystiolaeth gan y banciau.

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Adolygiad barnwrol ac achosion cyfreithiol eraill

Mae adrannau 8-10 Mesur y Gymraeg yn caniatáu i Gomisiynydd y Gymraeg gychwyn achos cyfreithiol yng Nghymru a Lloegr neu ymyrryd mewn achos os yw mater yn berthnasol i waith y Comisiynydd. Gellir hefyd ddarparu cymorth i unigolion gan gynnwys cymorth cyfreithiol.

Cynhaliwyd symposiwm y Gymraeg a'r gyfraith gyda chynrychiolwyr ar draws ystod eang o feysydd - yn gyfreithwyr, yn ymgyrchwyr, ac yn gynrychiolwyr o'r byd academiaidd a'r trydydd sector - er mwyn ennill dealltwriaeth a gwranddo ar wahanol safbwyntiau ynghylch y math o achosion i'w hystyried.

Ar 1 Rhagfyr 2015 cyhoeddodd y Comisiynydd fframwaith yn egluro pa bryd a sut yr arfaetha arfer y pwerau hyn. Gellir gweld y fframwaith ar wefan y Comisiynydd.

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Amcan strategol 3: Gosod dyletswyddau statudol a'u rheoleiddio

Cyflwyno safonau'r Gymraeg

Mae Mesur y Gymraeg yn creu trefn o gyflwyno dyletswyddau ar sefydliadau ar ffurf safonau'r Gymraeg. Ceir pum gwahanol fath o safon, sef cyflenwi gwasanaethau, llunio polisi, gweithredu, hybu a chadw cofnodion, ac mae safonau'n ymwneud â gweithgareddau penodol o dan y penawdau hyn.

Mae tri phrif gam i'r broses o osod safonau. Y cam cyntaf yw cynnal ymchwiliad safonau. Swyddogaeth y Comisiynydd yw hynny ac mae'n ymgynghoriad cychwynnol gyda'r sefydliadau dan sylw a'r cyhoedd er mwyn penderfynu pa fath o safonau a allai fod yn gymwys i'w gosod os o gwbl. Bydd y Comisiynydd yn paratoi adroddiad ac argymhellion i Weinidogion Cymru ar ganfyddiadau'r ymchwiliad safonau.

Gweinidogion Cymru sydd yn gweithredu ail gam y broses, sef llunio safonau mewn rheoliadau. Mae'n rhaid i'r rheoliadau gael eu cymeradwyo gan y Cynulliad. Pan fydd hynny'n digwydd, mae'n awdurdodi'r Comisiynydd i gychwyn rhan olaf y broses, sef rhoi hysbysiadau cydymffurfio i sefydliadau a enwyd yn y rheoliadau. Yr hysbysiad cydymffurfio yw'r ddogfen sy'n egluro'n union pa safonau sy'n cael eu gosod ar sefydliad. Dyma'r ddogfen y bydd yn rhaid i'r sefydliad gydymffurfio â hi.

Oherwydd bod sawl cam statudol i'w dilyn wrth osod safonau, cynhaliodd y Comisiynydd ymchwiliadau safonau mewn gwahanol gylchoedd. Isod ceir crynodeb o'r camau a gymerwyd gyda'r gwahanol gylchoedd yn ystod y flwyddyn.

Cylch 1

Mae 26 o sefydliadau yng Nghylch 1, sef Cynghorau Sir a Chynghorau Bwrdeistref Sirol Cymru, Awdurdodau Parciau Cenedlaethol a Gweinidogion Cymru.

Yn dilyn pasio Rheoliadau Safonau'r Gymraeg (Rhif 1) 2015 ar 22 Mawrth 2015, fe awdurdodwyd y Comisiynydd i roi hysbysiadau cydymffurfio i gynghorau sir a chynghorau bwrdeistref sirol yng Nghymru, awdurdodau parciau cenedlaethol a Gweinidogion Cymru.

Cychwynnodd y Comisiynydd ymgynghori ar gynnwys hysbysiadau cydymffurfio â'r sefydliadau, a hynny'n unol ag adran 47 y Mesur ar 22 Mehefin 2015. Daeth y cyfnod ymgynghori hwnnw i ben ar 20 Gorffennaf 2015. Yn dilyn hynny, rhoddwyd sylw dyladwy i'r holl dystiolaeth cyn rhoi hysbysiadau cydymffurfio i bob sefydliad ar 30 Medi 2015. Daeth y safonau cyntaf i rym ar 30 Mawrth 2016.

Mae gan sefydliadau perthnasol hawl i herio'r dyletswyddau a roddir arnynt yn yr hysbysiad cydymffurfio drwy wneud cais i'r Comisiynydd dan Adran 54 neu Adran 55 Mesur y Gymraeg. Mae hawl ganddynt hefyd i apelio i Dribiwnlys y Gymraeg yn erbyn dyfarniad y Comisiynydd.

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Ar ôl rhoi'r hysbysiad cydymffurfio i sefydliadau Cylch 1 ar 30 Medi 2015, gwnaeth 18 sefydliad gais i'r Comisiynydd. Gweithredodd y Comisiynydd yn unol â'i Gweithdrefn Herio ac Apelio: Hysbysiadau Cydymffurfio i brosesu a dilysu'r ceisiadau. Ar ddiwedd y flwyddyn ariannol roedd y broses ddyfarnu yn parhau i fynd rhagddi.

Cylch 2

Yn ystod Ionawr i Fawrth 2015 cynhaliodd y Comisiynydd ymchwiliad safonau i 119 o sefydliadau yng Nghylch 2, gan gynnwys byrddau a chyrff iechyd, prif gwnstabiailid a chomisiynwyr heddlu a throseddau Cymru, corfforaethau addysg bellach ac addysg uwch, a chyrff cyhoeddus eraill yng Nghymru. Cyflwynwyd adroddiadau ar ganfyddiadau'r ymchwiliad i Weinidogion Cymru yn ystod Mai a Mehefin 2015.

Ers hynny, mae'r Llywodraeth wedi datblygu rheoliadau safonau ar gyfer nifer o'r 119 sefydliad. Cafodd Rheoliadau Rhif 2 eu cymeradwyo gan y Cynulliad ar 9 Chwefror 2016. Mae'r rheoliadau yn cynnwys 32 o gyrrff gan gynnwys Cyfoeth Naturiol Cymru, y Llyfrgell Genedlaethol, Estyn, BBC, a'r Swyddfa Gyfathrebiadau (Ofcom).

Cymeradwywyd Rheoliadau Rhifau 4 a 5 ar 15 Mawrth 2016, oedd yn cynnwys Tribiwnlysoedd Cymru a'r Cyngor Gweithlu Addysg, Heddluoedd, Comisiynwyr Heddlu, Awdurdodau Heddlu, ac Awdurdodau Tân ac Achub. Yn dilyn dadl a phleidlais ni chafodd Rheoliadau Rhif 3 a oedd yn cynnwys cyrrff addysg bellach ac uwch eu cymeradwyo gan y Cynulliad. Felly nid oes gan y Comisiynydd awdurdodaeth i roi hysbysiadau cydymffurfio iddynt hwy. Bydd y Comisiynydd yn cychwyn ar y broses o gyflwyno hysbysiadau cydymffurfio i'r sefydliadau hynny wedi i'r rheoliadau gael eu hailgyflwyno gan Weinidogion Cymru a'u pasio gan y Cynulliad.

Mae'r Comisiynydd wedi cychwyn ar y broses o osod safonau ar y cyrrff a enwir yn Rheoliadau Safonau'r Gymraeg (Rhif 2) 2016 trwy gyflwyno hysbysiadau cydymffurfio drafft iddynt. Cyflwynwyd yr hysbysiadau hynny ar 31 Mawrth 2016. Daw'r cyfnod ymgynghori i ben ar 26 Mai 2016.

Mae'r Comisiynydd yn aros am reoliadau i gael eu cyflwyno gan Weinidogion Cymru mewn perthynas â nifer o sefydliadau eraill a oedd yn rhan o gylch 2 ymchwiliadau safonau. Mae'r rhain yn cynnwys cyrrff iechyd, a hynny oherwydd bwriad Llywodraeth Cymru i ymgynghori'n ehangach ar reoliadau drafft.

Cylch 3

Mae 64 o sefydliadau'n rhan o'r cylch hwn, gan gynnwys adrannau Llywodraeth y DU, darparwyr tai cymdeithasol, cwmnïau dŵr, Grŵp y Post Brenhinol a Swyddfa'r Post.

Cynhaliodd y Comisiynydd ymchwiliadau safonau mewn perthynas â hwy rhwng 26 Mai ac 18 Awst 2015. Yn dilyn hynny, cyflwynwyd adroddiadau safonau i Weinidogion Cymru ar 30 Hydref a 30 Tachwedd, gan ddod i gasgliadau ar ba safonau y dylai Gweinidogion Cymru eu gwneud yn benodol gymwys iddynt.

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Nid yw Llywodraeth Cymru wedi llunio rheoliadau safonau ar gyfer cyrff Cylch 3 hyd yma.

Cwmnïau bws a thrên

Ar 4 Mawrth 2016 anfonwyd llythyr a hysbysiad rhagymchwilio at 125 o gwmnïau bysiau, pedwar cwmni trên a Network Rail, yn nodi y bydd y Comisiynydd yn cynnal ymchwiliadau safonau mewn perthynas â hwy.

Dechreuodd cyfnod yr ymchwiliadau safonau ar 30 Mawrth 2016 a bydd y Comisiynydd yn parhau i gasglu tystiolaeth gan y cwmnïau, y cyhoedd a Phanel Cynghori'r Comisiynydd hyd 30 Mehefin 2016.

Fframwaith Rheoleiddio

Gyda dyfodiad y drefn safonau bu i'r Comisiynydd adolygu agweddau ar ei gwaith rheoleiddiol yn ystod 2015 - 16 ac ar 1 Ebrill 2016 daeth Fframwaith Rheoleiddio Comisiynydd y Gymraeg yn weithredol a chafodd ei ddsbarthu i bob sefydliad sy'n gweithredu cynllun iaith Gymraeg neu a fydd yn ddarostyngedig i safonau'r Gymraeg a'i gyhoeddi ar wefan y Comisiynydd.

Barn y Comisiynydd yw nad trwy orfodi'n unig y mae sicrhau cydymffurfedd. Mae'r fframwaith yn egluro sut y mae'r Comisiynydd yn cynnal rhaglen waith sy'n cymell cydymffurfedd ac yn gymorth i alluogi pethau i ddigwydd fel y dylent.

Yn ystod misoedd Hydref a Thachwedd 2015, cynhaliwyd cyfres o seminarau ledled Cymru er mwyn egluro trefn reoleiddio'r Comisiynydd. Gwahoddwyd cynrychiolwyr o'r cyrff sy'n destun i Reoliadau Safonau'r Gymraeg (Rhif 1) 2015 i drafod swyddogaethau gosod a gorfodi'r Comisiynydd, prif ganfyddiadau'r adroddiad sicrwydd cyntaf a rhannu arferion da, a pholisi gorfodi'r Comisiynydd.

Adroddiad Sicrwydd ar gyfer 2014-15: Mesur newydd: meddylfryd newydd.

Ar 4 Tachwedd 2015, cyhoeddwyd adroddiad sicrwydd cyntaf y Comisiynydd, Mesur newydd: meddylfryd newydd. Mae'r adroddiad yn ystyried profiadau pobl wrth ddefnyddio gwasanaethau Gymraeg yn y sector cyhoeddus, ac yn rhoi trosolwg cyffredinol o sut mae sefydliadau'n gwireddu eu hymrwymiaadau ieithyddol.

Edrychwyd yn benodol ar y gwasanaethau a ddarperir mewn derbynfydd ac ar-lein a sut ystyrir y Gymraeg wrth asesu effaith polisi ac wrth recriwtio ac ar drefniadau adrodd i'r Comisiynydd am gapasiti sgiliau iaith Gymraeg y gweithlu.

Sail yr adroddiad oedd cyfres o arolygon ac astudiaethau achos o arferion da. Roedd y canfyddiadau'n dangos bod lefel y gwasanaethau a'r ystyriaeth i'r Gymraeg yn amrywio o ardal i ardal a bod cryn fylchau yn y ddarpariaeth, er bod enghreifftiau o arferion da i'w gweld yn ogystal mewn gwahanol rannau o'r wlad.

Wrth roi barn ar y canfyddiadau, dywedodd y Comisiynydd bod angen meddylfryd newydd er mwyn cynllunio'n bwrpasol ar gyfer cyflenwi gwasanaethau cyhoeddus drwy

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

gyfrwng y Gymraeg. Anfonwyd copi o'r adroddiad at benaethiaid pob corff oedd yn gweithredu cynllun iaith Gymraeg a gwnaed cyflwyniadau ar yr adroddiad mewn sesiynau briffio i sefydliadau oedd ar fin dod yn ddarostyngedig i safonau'r Gymraeg.

Arolygon profiadau defnyddwyr

Rhwng mis Ebrill 2015 a mis Mawrth 2016 cynhaliwyd cyfres o arolygon er mwyn profi gwasanaethau Cymraeg mewn modd annibynnol er mwyn deall beth yw profiadau gwasanaeth gwirioneddol defnyddwyr y Gymraeg. Roedd y gwaith hwn yn gyfuniad o arolygon siopwr cudd er mwyn asesu profiad defnyddwyr y Gymraeg ac arolygon thematig er mwyn mesur agweddau rheolaethol cyrff tuag at y Gymraeg.

Cynhaliwyd pum arolwg siopwr cudd yn ystod 2015-16 er mwyn dysgu am brofiad gwasanaeth cyfrwng Cymraeg o fewn y meysydd canlynol: gwefannau a gwasanaethau ar-lein, ffurflenni, derbynfeydd cyhoeddus, gwasanaethau ffôn a gohebu â chyrrff.

Tu hwnt i ddulliau siopwr cudd, edrychwyd hefyd ar arferion cyrff cyhoeddus wrth iddynt hysbysebu swyddi gwag a newydd. Yn ystod y cyfnod dan sylw, cofnodwyd gwybodaeth am fwy na 3,000 o swyddi. Yn olaf, arolygwyd trefniadau 40 corff cyhoeddus wrth iddynt gynllunio sgiliau iaith Gymraeg eu gweithluoedd ac asesu digonolrwydd y trefniadau hynny.

Yr arolygon uchod fydd prif sail ail adroddiad sicrwydd y Comisiynydd, gaiff ei gyhoeddi yn yr Hydref, fydd yn rhoi trosolwg cyffredinol ynghylch sut mae cyrff yn gwireddu eu hymrwymyiadau ieithyddol.

Gwirio trefniadau etholiad

Rhan o waith y Comisiynydd yw edrych ar y ffordd caiff y Gymraeg ei defnyddio ym mywyd cyhoeddus Cymru yn gyffredinol ac mewn amgylchiadau penodol. Yn ystod mis Ebrill 2015 fe edrychodd y Comisiynydd ar drefniadau cyflwyno gwybodaeth a darparu dogfennaeth berthnasol ar gyfer Etholiad Cyffredinol 2015. Fel rhan o'r ymarferiad hwn fe wiriwyd gwybodaeth a ffurflenni a ddarparwyd ar wefannau awdurdodau lleol gan Swyddogion Cofrestru Etholiadol, gwefan y Comisiwn Etholiadol a gwefan gwasanaethau a gwybodaeth Llywodraeth y DU a weinyddir gan Swyddfa'r Cabinet www.gov.uk.

Arolygwyd hefyd y defnydd o'r Gymraeg gan y Swyddogion Canlyniadau wrth gyhoeddi canlyniadau'r etholiad mewn etholaethau. Y prif resymau dros gynnal yr ymarferiad hwn oedd pwysigrwydd sicrhau argaeledd gwybodaeth a ffurflenni dwyieithog ar gyfer etholiadau a phleidleisio, amheuan ynghylch argaeledd gwybodaeth a ffurflenni perthnasol dwyieithog, ac amheuan ynghylch anghysondeb wrth ddefnyddio'r Gymraeg wrth gyhoeddi canlyniadau'r etholiad.

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Daeth y Comisiynydd i'r casgliadau canlynol:

- Bod y rhan fwyaf o awdurdodau lleol wedi darparu ffurflenni cofrestru i bleidleisio trwy gyhoeddi dolen at wefan y Comisiwn Etholiadol neu www.gov.uk. Methodd nifer ohonynt â chynnwys dolen at dudalennau Cymraeg y gwefannau hynny.
- Bod anghysondeb wrth i rai Swyddogion Canlyniadau gyhoeddi'r canlyniadau'n ddwyieithog, ac eraill yn cyhoeddi'r canlyniadau yn Saesneg yn unig.
- Bod mwyafrif y Swyddogion Canlyniadau wedi gwneud peth defnydd o'r Gymraeg, ond bod y defnydd o'r iaith yn ddarniog ac yn anghyson.

Lluniodd y Comisiynydd 15 o argymhellion er mwyn gwella'r defnydd o'r Gymraeg erbyn Etholiad y Cynulliad Cenedlaethol ac Etholiad Comisiynwyr Heddlu a Throsedd yn 2016. Mae'r argymhellion yn ymwneud â sicrhau bod yr un lefel o wybodaeth ar gael yn y Gymraeg ag sydd yn y Saesneg; bod yr wybodaeth Gymraeg yn hawdd ei chyrraedd ac yn gyfartal â'r Saesneg o ran cynnwys, safon a diwyg; cyhoeddi canlyniadau etholiad yn llawn yn y Gymraeg a chan siaradwr Cymraeg rhugl.

Rhoi cyngor

Mae gan y Comisiynydd bŵer, dan Adran 4 Mesur y Gymraeg i wneud argymhellion neu gyflwyno sylwadau neu roi cyngor i unrhyw un am faterion yn ymwneud â'r Gymraeg. Defnyddiodd y Comisiynydd y pŵer hwn i roi cyngor yn ystod y flwyddyn i'r sefydliadau canlynol er mwyn iddynt edrych ar eu trefniadau mewnol i wella darpariaeth Gymraeg: BBC, Bwrdd Iechyd Prifysgol Abertawe Bro Morgannwg, Bwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr, Coleg Brenhinol Obstetreg a Gynaecoleg ac Ymddiriedolaeth GIG Iechyd Cyhoeddus Cymru

Rheoleiddio cydymffurfiaeth â chynlluniau iaith Gymraeg

Hyd nes y bydd safonau'n cael eu gosod ar sefydliadau, mae cynlluniau iaith Gymraeg, a gyflwynwyd yn unol â Deddf yr Iaith Gymraeg 1993, yn parhau mewn grym. Y Comisiynydd sy'n gyfrifol am reoleiddio cydymffurfiaeth â chynlluniau iaith, cymeradwyo cynlluniau newydd yn ogystal â chynnal ymchwiliadau statudol pan fo amheuaeth nad yw sefydliad yn cydymffurfio â'i gynllun.

Mae hon yn gyfundrefn a drosglwyddwyd i'r Comisiynydd o Fwrdd yr Iaith Gymraeg yn 2012. Wrth i safonau ddod i rym bydd cynlluniau iaith yn dod i ben.

Cynlluniau iaith Gymraeg sy'n weithredol

Ar 31 Mawrth 2016, roedd 533 cynllun iaith Gymraeg yn weithredol. Maent yn cynnwys 328 gan sefydliadau cyhoeddus, 54 gan sefydliadau addysgol, 42 gan gyrff y Goron a phedwar gan gwmnïau preifat o dan ddyletswydd statudol. Yn ogystal, roedd 12 cynllun iaith yn weithredol gan sefydliadau cyhoeddus ar sail wirfoddol, dau gan gwmnïau preifat ar sail wirfoddol a 91 gan y trydydd sector. Cymeradwywyd cynllun iaith diwygiedig Banc Lloegr a Gwasanaeth Llysoedd a Thribiwnlysoedd ei Mawrhydi.

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Adroddiadau monitro blynyddol

Ceir ymrwymiad mewn cynllun iaith i baratoi a chyflwyno adroddiad monitro. Yn ystod 2015-16, ymatebwyd i 146 o adroddiadau monitro blynyddol ac fe gynhaliwyd cyfarfodydd gyda phob un o'r prif sefydliadau i drafod materion yn codi yn yr adroddiadau monitro ac unrhyw bryderon oedd gan y Comisiynydd am berfformiad y sefydliadau dan sylw. Caiff ymatebion i adroddiadau monitro eu cyhoeddi ar wefan y Comisiynydd. Penderfynwyd dod â'r drefn ymateb i adroddiadau monitro blynyddol i ben ar ddiwedd Mawrth 2016 gan ddisodli'r arfer â'r Fframwaith Rheoleiddio.

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Amcan strategol 4: Annog, hybu a hwyluso defnydd o'r Gymraeg ar sail wirfoddol

Mae gan y Comisiynydd is-wefan Hybu'r Gymraeg sy'n rhoi cyngor ac arweiniad i sefydliadau preifat ac yn y trydydd sector. Pwrpas y wefan yw galluogi sefydliadau i gael mynediad at wybodaeth sy'n egluro'r manteision o gynrig gwasanaethau Cymraeg a sut i'w cynrig mewn modd hwylus a hygyrch.

Cafodd yr is-wefan ei lansio ddiwedd Mawrth 2015, a datblygwyd y wefan ymhellach yn ystod 2015-16. Paratowyd cyfres o fideos yn dangos sut mae gwahanol fusnesau a sefydliadau trydydd sector yn defnyddio'r Gymraeg ac yn gweld y budd o wneud hynny.

Cynlluniau Hybu'r Gymraeg

Anogir sefydliadau i ymrwymo i Gynllun Hybu'r Gymraeg trwy gwblhau holiadur ar yr is-wefan. Mae'r holiadur yn galluogi sefydliadau i asesu eu darpariaeth Gymraeg bresennol a chynnig dadansoddiad o gryfderau a gwendidau. Mae'r wefan hefyd yn cynnig syniadau ar sut i wella darpariaeth mewn cydweithrediad â swyddogion y Comisiynydd a phartneriaid eraill. Rhwng diwedd Mawrth 2015 a diwedd Mawrth 2016 roedd 215 sefydliad wedi cwblhau'r holiadur.

Marciau safon

Er mwyn codi ymwybyddiaeth o'r Cynllun Hybu a sicrhau statws i'r Gymraeg, bu'r Comisiynydd yn gweithio â phartneriaid er mwyn plethu'r Gymraeg i wahanol nodau ansawdd yn y trydydd sector.

Mae Nod Ansawdd PQASSO yn helpu sefydliadau i ddangos eu perfformiad, eu heffeithiolrwydd a'u heffaith i gyllidwyr, comisiynwyr a defnyddwyr. O ganlyniad i waith y Comisiynydd, mae'r pedwerydd argraffiad o PQASSO yn cynnwys cyfeiriadau clir ar draws nifer o wahanol feysydd at yr angen i baratoi a gweithredu Cynllun Hybu'r Gymraeg er mwyn dangos gweithrediad pwrpasol o safbwynt y Gymraeg.

Yn dilyn argymhellion gwaith ymchwil y Comisiynydd ar "Y Gymraeg a Gwirfoddoli" yn 2014, mae'r canllawiau i sefydliadau ac aseswyr ar gyfer Marc Safon Buddsoddwyr Mewn Gwirfoddolwyr bellach yn cynnwys cyfeiriadau at y Gymraeg ar draws y dangosyddion.

Casglu a lledaenu arferion da

Yn sgil ymchwil eang a gynhaliwyd gyda chlybiau a chymdeithasau chwaraeon ledled Cymru, fe adnabuwyd yr angen i rannu arfer gorau o ran defnyddio'r Gymraeg yn y maes. Yn ystod 2016, paratowyd pecyn chwaraeon: Y Gymraeg #Amdani - ar gyfer defnyddio'r Gymraeg mewn chwaraeon. Mae'r pecyn yn cynnwys cyfres o fideos sy'n seiliedig ar gyfweiliadau â gwahanol glybiau chwaraeon, posterï a chardiau fflach sy'n cynnig geirfa Gymraeg i hyfforddwyr chwaraeon. Paratowyd y pecyn mewn cydweithrediad â Chwaraeon Cymru a fydd yn cynorthwyo'r Comisiynydd i hybu'r pecyn gyda chymdeithasau chwaraeon ar lawr gwlad.

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Sesiynau hyfforddiant

Cynhaliwyd cyfres o sesiynau hyfforddiant er mwyn datblygu gwasanaethau dwyieithog i'r trydydd sector. Roedd yr hyfforddiant yn cynnwys:

- cefndir a chyd-destun y Gymraeg;
- cyflwyniad i sefyllfa ddeddfwriaethol a pholisi cyhoeddus y Gymraeg;
- ymchwil diweddaraf y Comisiynydd ar y Gymraeg o fewn y trydydd sector;
- cyflwyniad i wefan a chynllun Hybu'r Gymraeg; cyfle i lenwi'r holiadur hunan asesiad, rhannu syniadau a chanllawiau ymarferol ar gyfer cynyddu defnydd; a cyngor perthnasol ar sut i ddatblygu ymhellach.

Cydweithio strategol

Cytunwyd ar femorandwm cyd-ddealltwriaeth a chynllun gweithredu gyda Chyngor Gweithredu Gwirfoddol Cymru. Trwy'r memorandwm hwn, fe allodd y Comisiynydd rannu negeseuon ynghylch gwerth defnyddio'r Gymraeg a'r gefnogaeth sydd ar gael i ddatblygu defnydd o'r iaith yn uniongyrchol ag elusennau.

Bu cydweithio rhwng y Comisiynydd, Cyngor Gweithredu Gwirfoddol Cymru a'r Fawnes Tanni Grey-Thompson er mwyn cynnal seminar arbennig yn Nhŷ'r Arglwyddi ar 21 Ionawr 2016. Nod y seminar oedd sôn wrth fudiadau yn y trydydd sector â'u pencadlysoedd y tu allan i Gymru am statws swyddogol y Gymraeg a dangos sut gallant ddatblygu a defnyddio'r iaith wrth ddarparu gwasanaethau yng Nghymru. Roedd Lynda Thomas, Prif Weithredwr elusen Cymorth Canser Macmillan yn y DU ymysg y siaradwyr. Mynychodd dros 120 o benaethiaid elusennau'r seminar. Cafwyd adborth cadarnhaol ac ymrwymodd nifer o sefydliadau i fynd ati i baratoi Cynlluniau Hybu'r Gymraeg.

Cyfieithu

Er mwyn cyfrannu at gryfhau'r proffesiwn cyfieithu Cymraeg/Saesneg, mae'r Comisiynydd wedi ariannu Cymdeithas Cyfieithwyr Cymru am dair blynedd i ymgymryd â chyfres o weithgareddau rheoleiddio er mwyn iddi ddatblygu ei hun yn reoleiddiwr dros y proffesiwn. Mae'r arian nawdd hwn wedi galluogi'r Gymdeithas i ymgymryd â nifer o weithgareddau hanfodol ar gyfer rheoleiddio'r maes gan gynnwys cynnal cofrestr o gyfieithwyr proffesiynol gan fynnu eu bod yn ymddwyn yn unol â chod ymddygiad y Gymdeithas; llunio trefn gwyno i ymateb i gwynion yn erbyn ei haelodau; datblygu gwasanaeth asesu ansawdd cyfieithiad a sefydlu cynllun datblygiad proffesiynol parhaus i'w haelodau. Daeth y nawdd i ben ddiwedd Mawrth 2016.

Cyfrannwyd hefyd at ddatblygu hyfforddiant pwrpasol ar gyfer y maes hwn drwy gydweithio â'r Coleg Cymraeg Cenedlaethol. Mae'r Comisiynydd yn aelod o'r Consortiwm Astudiaethau Cyfieithu a gynullwyd gan y Coleg er mwyn sicrhau bod y ddarpariaeth astudiaethau cyfieithu arfaethedig yn cwrdd â gofynion y proffesiwn cyfieithu a sefydliadau sy'n defnyddio gwasanaethau cyfieithu.

Parhaodd gwaith y Comisiynydd o gynnal Geiriadur yr Academi Ar-lein yn ystod 2015-16.

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Enwau lleoedd

Mae'r Comisiynydd yn gyfrifol am argymhell ffurfiau safonol enwau lleoedd yng Nghymru ac mae wedi cynnull Panel o arbenigwyr ar orgraff y Gymraeg ac enwau lleoedd Cymru sy'n darparu cyngor arbenigol ac annibynnol am y maes. Cyfarfu'r Panel Safoni Enwau Lleoedd dair gwaith yn ystod y flwyddyn er mwyn llunio argymhellion am ffurfiau safonol enwau mewn tri awdurdod lleol a mynd i'r afael ag enwau problemus a gyfeiriwyd at y Comisiynydd. Darparwyd cyngor i nifer o unigolion a sefydliadau ynghylch ffurfiau safonol enwau lleoedd gan gynnwys yr Arolwg Ordnans er mwyn cywiro camgymeriadau hanesyddol yn eu data. Darparwyd cyngor hefyd i Lywodraeth Cymru ynghylch ffurfiau safonol enwau wardiau etholiadol.

Comisiynwyd adroddiad gan Sefydliad Daearyddiaeth a Gwyddorau Daear Prifysgol Aberystwyth er mwyn ceisio deall yn well sut y mae data ynghylch cyfeiriadau ac enwau lleoedd dwyieithog yn cael ei gasglu, ei rannu a'i ddefnyddio. Bydd y trosolwg hwn o'r maes yn arfogi'r Comisiynydd i barhau â'r gwaith dylanwadu ar bolisi yn y maes hwn er mwyn sicrhau yr arddelir enwau a chyfeiriadau Cymraeg safonol gan sefydliadau o bob math.

Technoleg Gwybodaeth

Gwnaethpwyd gwaith sylweddol yn trosi'r ddogfen gyngor Technoleg, Gwefannau a Meddalwedd: Ystyried y Gymraeg yn gyfres o dudalennau gwe ar wefan y Comisiynydd. Golyga hyn fod modd i ddefnyddwyr lywio'n hwylus at adrannau sydd o ddiddordeb iddynt ac anfon dolenni at gydweithwyr fyddai â diddordeb mewn adrannau penodol. Pwrpas y ddogfen yw cynnig arweiniad ar gyfer datblygu a defnyddio rhaglenni a meddalwedd dwyieithog. Mae hefyd yn ateb llawer o'r cwestiynau hynny sy'n peri pryder i ddatblygwyr a defnyddwyr meddalwedd mewn meysydd megis hygyrchedd, diogelwch a deddfwriaeth.

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Amcan strategol 5: Gweithredu a chyfathrebu'n briodol ac effeithiol

Cyfathrebu

Codi ymwybyddiaeth o'r hawl i gwyno

Cyhoeddodd y Comisiynydd fideo 'Stori Huw' ar y we, ei rhannu ar Twitter, a'i darlledu fel hysbyseb ar S4C am gyfnod o chwe mis. Roedd y fideo'n adrodd hanes plentyn a'i fam yn ceisio cael gwasanaeth Gymraeg wrth fynd i apwyntiadau rheolaidd mewn ysbyty. Pwrpas y fideo oedd codi ymwybyddiaeth y cyhoedd am eu hawl i gwyno i'r Comisiynydd os nad ydynt yn fodlon â'r gwasanaethau Gymraeg a ddarperir iddynt a beth yw hyd a lled grymoedd y Comisiynydd wrth ddelio ag achosion a chwynion. Roedd y fideo'n cyfeirio gwylwyr tuag at wefan a chyfeiriad e-bost y Comisiynydd.

Ymgyrch Hawliau i Ddefnyddio'r Gymraeg

Wrth i'r safonau cyntaf ddod yn weithredol ar 30 Mawrth 2016, roedd gan bobl Cymru hawliau newydd i ddefnyddio'r Gymraeg. Er mwyn sicrhau bod pobl yn ymwybodol o'u hawliau, dechreuodd y Comisiynydd ar gyfnod o ymgyrchu i godi ymwybyddiaeth o'r hawliau i ddefnyddio'r Gymraeg.

Cyhoeddwyd fideo yn dangos gwahanol bobl yn datgan bod ganddynt hawliau, tudalen ymgyrch ar y wefan ac annog defnydd o'r hashnod #hawliau ar y cyfryngau cymdeithasol.

Meithrinwyd perthynas agos â nifer o fudiadau cenedlaethol a chymunedol yng Nghymru er mwyn lledaenu'r neges ymysg eu haelodau.

Mewn sioeau

Er mwyn cynnal trafodaeth gyda'r cyhoedd roedd gan y Comisiynydd bresenoldeb yn Eisteddfod yr Urdd yng Nghaerffili, y Sioe Fawr yn Llanelwedd a'r Eisteddfod Genedlaethol ym Meifod yn ystod haf 2015.

Cynhaliwyd pedwar digwyddiad cyhoeddus ar faes yr Eisteddfod Genedlaethol, yn canolbwyntio ar ddatblygu'r Gymraeg yn y maes lletygarwch, pwysigrwyd y Gymraeg wrth i sefydliadau trydydd sector ddenu gwirfoddolwyr, cyflwyno canfyddiadau'r Arolwg Defnydd Iaith a sesiwn ynglŷn â'r Gymraeg yn y gweithle.

Ar-lein

Defnyddir y cyfrif trydar @ComyGymraeg i rannu gwybodaeth â dilynwyr ac i gyfathrebu â rhanddeiliaid allanol. Ar 31 Mawrth 2016 roedd gan y Comisiynydd 3,980 o ddilynwyr ar Twitter — cynnydd o 821 ers 31 Mawrth 2015.

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Ar y llwyfan rhyngwladol

Parhaodd y Comisiynydd yn aelod o Gymdeithas Ryngwladol y Comisiynwyr Iaith, a'i swyddfa hi fu'n cynnal ysgrifenyddiaeth y gymdeithas rhwng 2014 a 2016. Am y cyfnod 2016-17 y Comisiynydd fydd cadeirydd y Gymdeithas.

Mae'r Gymdeithas yn fodd i'r comisiynwyr drafod a rhannu syniadau a phrofiadau am sut mae sicrhau hawliau siaradwyr ieithoedd brodorol ac ieithoedd lleiafrifol. Daw aelodau eraill o Ganada, Kosovo, Gwlad Belg, Iwerddon a Sbaen.

Ym mis Mai 2015 mynychodd y Comisiynydd gynhadledd y gymdeithas yn Ottawa, Canada. Yno canolbwyntiwyd yn bennaf ar rannu arferion da a syniadau ynghylch dylanwadu ar bolisiau llywodraeth a rhoi argymhellion i lywodraethau.

Ym mis Mawrth 2016 cynhaliwyd y gynhadledd flynyddol yn Galway yn Iwerddon. Roedd pwyslais y gynhadledd ar hawliau ieithyddol yn ogystal ag ar berthynas iaith a hunaniaeth, ac ar addysg.

Bydd y gynhadledd flynyddol yn cael ei chynnal yng Nghymru yn 2017.

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Canlyniadau a chyfeddiant

Corfforaeth undyn yw Comisiynydd y Gymraeg a ariennir gan Weinidogion Cymru. Y cyllid a ddyrannwyd gan Weinidogion Cymru ar gyfer y flwyddyn 1 Ebrill 2015 hyd 31 Mawrth 2016 oedd £3,390,000 (2014-15: £3,690,000), gyda £150,000 ychwanegol wedi ei ddyrannu ym mis Chwefror 2016. Y gwariant net ar ôl llog yn ystod y flwyddyn oedd £3,400,000 (2014-15: £3,738,000), a'r gwariant ar gyfalaf oedd £21,000 (2014-15: £60,000). Ar 31 Mawrth 2016 roedd £703,000 yn y gronfa gyffredinol (31 Mawrth 2015: £563,000).

	2014-15 Alldro £000	2015-16 Alldro £000	2015-16 ¹ Cyllideb £000	2016-17 ¹ Cyllideb £000
Costau swyddogion	2,074	2,196	2,227	2,220
Cynllun ymadael gwirfoddol	72	-	-	
	<u>2,146</u>	<u>2,196</u>	<u>2,227</u>	<u>2,220</u>
Gweinyddu				
Llety : Rhent	114	118	117	88
Llety : costau eraill	202	172	185	136
Dadfeiliadau swyddfa	3	12	-	-
Teithio a chynhaliaeth	99	93	102	84
Hyfforddiant a recriwtio	91	61	65	19
Cyfreithiol a phroffesiynol	135	136	159	111
Technoleg gwybodaeth	137	145	142	111
Cyfathrebu	99	43	44	39
Archwilwyr allanol	17	15	17	16
Gweinyddu arall	61	50	55	48
	<u>958</u>	<u>845</u>	<u>886</u>	<u>652</u>
Grantiau	78	60	60	-
Rhaglenni	481	233	156	147
Cyfalaf a dibrisiant	77	67	61	50
Gwariant arall	-	-	-	26
Gwariant Net	<u>3,740</u>	<u>3,401</u>	<u>3,390</u>	<u>3,095</u>
Llog a dderbyniwyd	(2)	(1)	-	-
Gwariant net ar ôl llog	<u>3,738</u>	<u>3,400</u>	<u>3,390</u>	<u>3,095</u>

¹ Cyllideb fewnol y cytunwyd arni cyn dechrau'r flwyddyn ariannol wedi derbyn hysbysiad o'r toriad i'r gyllideb

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Sylwadau ar alldro yn y cyfnod ac amrywiant o'r gyllideb

Er gwaethaf toriad o £300,000 i'r gyllideb ar gyfer y flwyddyn ariannol 2015-16 llwyddodd y sefydliad i reoli'r gwariant o fewn 0.3% o'r gyllideb. Lle lwyddwyd i wneud arbedion i gostau swyddogion a gyda rheolaeth gref dros wariant gweinyddu roedd modd i'r sefydliad ddefnyddio'r tanwariant yn y meysydd hyn ac ailgyfeirio'r gyllideb i wariant ar raglenni allweddol er mwyn cyflawni amcanion a blaenoriaethau'r sefydliad.

Costau swyddogion

Cyflogwyd 48.0 swyddog cywerth y pen yn ystod y flwyddyn yn unol â chyllideb 2015-16. Roedd costau cyflogaeth ychydig yn llai na'r gyllideb oherwydd ni chyflogwyd staff drwy asiantaeth yn ystod y flwyddyn a bu arbediad ar gostau yswiriant gwladol wrth i'r sefydliad adennill tâl mamolaeth statudol. Nodwyd yn 2014-15 bod costau'r flwyddyn honno yn llai a nifer y swyddogion yn is wrth i'r strwythur newydd gael ei roi ar waith. Mae cynlluniau 2016-17 yn rhagweld y bydd costau'n cynyddu ychydig er bod lleihad yn nifer y swyddogion. Ffactorau tu hwnt i reolaeth y sefydliad, megis cyfraniadau yswiriant gwladol yn deillio o newidiadau yn y pensiwn gwladol a chynnydd yng nghyflog swyddogion wrth iddynt symud o un pwynt tâl i'r nesaf, yw'r prif resymau dros y cynnydd.

Llety

Cyson fu costau rhent swyddfeydd o flwyddyn i flwyddyn o'u cymharu â'r gyllideb. Bu newid i broffil daearyddol y gwariant rhwng 2014-15 a 2015-16 wrth i anghenion y gwahanol swyddfeydd adlewyrchu ad-drefnu'r swyddfeydd yn dilyn yr ailstrwythuro.

Yr arbedion mwyaf arwyddocaol ar gostau llety eraill oedd lleihad yng nghostau gwasanaethau landlord a chostau trydan, nwy a dŵr sydd yn adlewyrchu lleihad ym maint y gofod a ddefnyddiwyd wrth i'r sefydliad gynllunio i ddefnyddio'r gofod dan brydles yn fwy effeithiol.

Roedd lleihad yng nghostau atgyweirio oherwydd gwariant uwch yn 2014-15 yn gysylltiedig ag adleoli swyddogion, ond crëwyd darpariaeth ar gyfer atgyweiriadau yn 2015-16 er mwyn galluogi'r sefydliad i is-osod 40% o'r gofod yn swyddfa Caerdydd. Mae'r cynlluniau hyn wedi eu hadlewyrchu mewn arbedion pellach yn y gyllideb ar gyfer 2016-17.

Teithio a chynhaliadau

Ar gyfartaledd mae costau teithio a chynhaliadau wedi lleihau yn 2015-16 o'u cymharu â'r gyllideb a chostau 2014-15. Bu lleihad sylweddol yng nghostau teithio a chynhaliadau y cyfarwyddwyr yn dilyn ymddiswyddiad ac adleoliad. Er hyn gwelwyd cynnydd yng nghostau teithio a chynhaliadau yn ymwneud â hyfforddiant swyddogion. Wrth i'r gyllideb hyfforddiant gael ei thorri'n sylweddol roedd angen manteisio ar ffynonellau hyfforddiant am ddim, effaith hyn oedd yr angen i swyddogion deithio i fanteisio ar y cyfleoedd hyn.

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Hyfforddiant a recriwtio

Bu arbediad bach yn erbyn cyllideb hyfforddiant a recriwtio. Y prif reswm am hyn oedd llai o recriwtio a defnydd o ddulliau rhatach i recriwtio swyddogion. Roedd costau hyfforddiant 2015-16 yn gyson â'r gyllideb ond bu arbediad sylweddol o'i gymharu â gwariant 2014-15. Roedd gofynion 2014-15 yn arbennig wrth i'r sefydliad ymateb i anghenion datblygu swyddogion yn eu swyddi newydd yn dilyn yr ail-strwythuro. Ymchwiliwyd i gyrsiau am ddim a manteisiwyd arnynt lle'n briodol er mwyn gallu cynnal gofynion datblygu swyddogion o fewn y gyllideb. Derbyniwyd 269 diwrnod o hyfforddiant yn 2015-16 gyda 99 ohonynt am ddim, o'i gymharu â 239 diwrnod yn 2014-15. Y sialens yn 2016-17 fydd parhau i ymateb i, a chynnal datblygiad a sgiliau swyddogion gyda chyllideb sylweddol lai.

Cyfreithiol a phroffesiynol

Cyson fu gwariant cyfreithiol a phroffesiynol o flwyddyn i flwyddyn. Gwelwyd arbediad ar gostau'r archwilwyr mewnol ac ar ymgynghorwyr o'i gymharu â 2014-15 oherwydd yr angen i ymgymryd â gwaith penodol yn 2014-15. Roedd costau cyfieithu yn uwch na 2014-15 a'r gyllideb oherwydd cynnydd yn y gofynion i gyfieithu testun a chyfieithu ar y pryd.

Anodd yw proffwydo costau cyfreithiol, ac er bu cynnydd bychan o'i gymharu â 2014-15 roedd y gwariant yn sylweddol is na chyllideb 2015-16. Gyda'r sefydliad yn symud i gyfnod lle bydd y safonau yn weithredol am y tro cyntaf, gallai sefydliadau neu unigolion herio penderfyniadau'r Comisiynydd yn y Tribiwnlys. Mae cyllideb 2016-17 ar gyfer cyngor cyfreithiol wedi ei haneru ond, fel y nodir yn y paragraff ar y gronfa gyffredinol ar dudalen 36 isod mae cronfa wrth gefn wedi ei chadw ar gyfer achosion o'r math hyn.

Technoleg gwybodaeth

Y rhesymau gwaelodol dros yr amrywiant yn y gwariant yw arbedion ar gostau cefnogaeth allanol wedi i swyddog TG gael ei benodi i'r strwythur newydd ac arbedion ar gostau telathrebu. Bu cynnydd yng nghostau cynnal a chadw a thrwyddedau meddalwedd yn dilyn datblygiadau TG blaenorol. Hefyd bu cynnydd yn y gwariant ar brosiectau dan y categori TG, ond y prif esboniad am hyn yw newid yn y dull o gategoreiddio'r gwariant, i fod yn gyson â sut y cynlluniwyd y gyllideb (gweler Cyfathrebu isod).

Cyfathrebu

Gwelwyd gostyngiad sylweddol yng nghostau hysbysebu. Yn chwarter olaf 2014-15 bu ymgyrchoedd yn y wasg ar hyd a lled Cymru yn codi ymwybyddiaeth y cyhoedd o weithgareddau, dyletswyddau a swyddogaethau'r Comisiynydd. Yn 2015-16 roedd llai o wariant a hynny ar ymgyrch deledu ac fe'i nodwyd yng nghostau rhaglenni. Hefyd nodwyd costau datblygu gwefan y Comisiynydd a'i system rheoli gwybodaeth fel costau cyfathrebu yn 2014-15; wedi adolygiad o'r gyllideb nodwyd y gwaith datblygu yma o fewn costau TG yn 2015-16.

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Rhaglenni

Gall y rhaglenni yr ymgwymerir â hwy amrywio'n sylweddol o flwyddyn i flwyddyn, ac mae nifer o raglenni hir dymor yn pontio mwy nag un flwyddyn ariannol. Roedd rhaglenni 2015-16 yn cynnwys gwaith ymchwil, cyhoeddi'r Arolwg Defnydd Iaith, cynnal ymchwiliadau safonau ac ymgymryd ag ymchwil i brofiad defnyddwyr o wasanaethau yn y Gymraeg. Ceir manylion pellach am y prif raglenni a gyflawnwyd yn nodyn 5 i'r cyfrifon ac yn yr adran ar weithgareddau a chyflawniadau'r sefydliad ar dudalennau 9 i 32. Oherwydd y toriad o £300,000 i gyllideb y Comisiynydd ar gyfer 2015-16 roedd llai o wariant ar raglenni yn anorfod. Bydd y toriad pellach o £339,000 ar gyfer 2016-17 yn peri gwasgedd ar wariant rhaglenni wrth i ganran gynyddol o gyllideb y sefydliad gael ei gwario ar gostau cyflogaeth a gweinyddu'r sefydliad.

Y gronfa gyffredinol

Ar ddiwedd y flwyddyn ariannol 2015-16 roedd £703,000 yn y gronfa gyffredinol; mae hyn yn gynydd o £140,000 o'i gymharu â 2014-15. Y prif reswm am y cynnydd yw arian untro a ddyrannwyd gan Lywodraeth Cymru. Nododd Prif Weinidog Cymru, yn ei lythyr dyddiedig 23 Rhagfyr 2015, mai pwrpas yr arian ychwanegol hwn, yng nghydestun y gwaith ar y safonau, fydd i'n "galluogi i rag-gynllunio a gosod seiliau ar gyfer y rhaglen dreigl heriol sydd i ddod." Mae'r arian ychwanegol a dderbyniwyd ar 3 Chwefror 2016 wedi ei glustnodi ar gyfer gweithgareddau penodol mewn perthynas â'r gwaith yma dros y tymor canolig.

Dylid hefyd nod gwerth gwaelodol y gronfa gyffredinol. Ac eithrio'r £150,000 ychwanegol, wedi ystyried effaith taliadau masnachol, cronïadau a darpariaethau bydd angen eu talu yn y dyfodol, a gwariant yn deillio o'r rhagdaliadau a dibrisiant yn y dyfodol; £293,000 fyddai'n weddill yn y gronfa gyffredinol. Mae'n ddarvoudus cadw cronfa wrth gefn er mwyn ymateb i unrhyw wariant na ellid ei ragweld a lliniaru effaith toriadau'r gyllideb. Hefyd gall y Comisiynydd ddarparu cymorth cyfreithiol i unigolyn yn unol ag Adran 9 Mesur y Gymraeg ac efallai bydd angen amddiffyn achosion cyfreithiol a/neu heriau yn y Tribiwnlys. Wedi trafodaethau a chytundeb gyda Gweinidogion Cymru penderfynwyd y byddai'n briodol adeiladu cronfa wrth gefn at y dibenion hyn.

Amcangyfrif ar gyfer y flwyddyn ariannol 2016-17

Mae'n ofynnol i'r Comisiynydd gyflwyno amcangyfrif i Weinidogion Cymru bob blwyddyn ariannol o incwm a gwariant y flwyddyn, a hynny o leiaf bum mis cyn cychwyn y flwyddyn ariannol. Cyflwynwyd amcangyfrif o £3.744 miliwn ar gyfer 2016-17 i Weinidogion Cymru ar 30 Hydref 2015. Wedi cyfnod o drafodaethau, llythyru a negodi gosodwyd yr amcangyfrif ar gyfer 2016-17 gerbron Cynulliad Cenedlaethol Cymru ar 14 Mawrth 2016 a dyrannwyd cyllideb o £3.051 miliwn ar gyfer 2016-17.

Er bod arbedion i gostau cyflogaeth, costau gweinyddu a chostau rhaglenni wedi eu cynllunio, mae ffactorau tu hwnt i ddylanwad y rheolwyr yn rhoi pwysau ariannol ar y sefydliad. Fel y nodir ar dudalen 7 mae toriadau pellach i'r gyllideb yn risg sylweddol a allai beryglu gallu'r sefydliad i gyflawni ei swyddogaethau.

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Tâl yr Archwilwyr Allanol

Datgelir taliadau'r archwilwyr yn nodyn 4 i'r cyfrifon. Ni wnaeth yr archwilwyr allanol ymgymryd â gwaith nad oedd yn waith archwilio yn ystod y flwyddyn a ddaeth i ben ar 31 Mawrth 2016 (2014-15: £0).

Cynllun cydraddoldeb

Mae ymrwymiad i drin pobl yn deg yn rhan ganolog o rôl y Comisiynydd. Ni fydd unrhyw ymgeisydd am swydd, aelod o staff neu berson sy'n derbyn gwasanaeth gan y Comisiynydd yn dioddef gwahaniaethu, aflonyddu nac erledigaeth o ganlyniad i nodweddion personol megis oedran, anabledd, ethnigrwydd, rhyw, ailbennu rhywedd, beichiogrwydd neu famolaeth, cyfeiriadedd rhywiol, crefydd neu gred, p'un a ydynt yn briod neu mewn partneriaeth sifil.

O dan Ddeddf Cydraddoldeb 2010 a Rheoliadau Deddf Cydraddoldeb 2010 (Dyletswyddau Statudol) (Cymru) 2011 a luniwyd gan Gynulliad Cenedlaethol Cymru, mae gan y Comisiynydd ddyletswydd i gyhoeddi Cynllun Cydraddoldeb Strategol ac amcanion ynglŷn â chydaddoldeb. Cyhoeddwyd y Cynllun cyntaf o'r fath, sy'n cynnwys amcanion y Comisiynydd ynglŷn â chydaddoldeb, ym mis Gorffennaf 2014. (Mae'r Cynllun ar gael ar y wefan). Hefyd o dan y dyletswyddau penodol, mae'n ofynnol i'r Comisiynydd gynhyrchu adroddiad blynyddol mewn perthynas â materion cydraddoldeb, mae'r rhain felly, pan fo'n berthnasol, yn parhau i fod yn rhan o'r adroddiad blynyddol ynglŷn â materion ynghylch cydraddoldeb, a nodir hynny isod.

Cydraddoldeb yn y gweithle

Mae'r Comisiynydd yn gwrthwynebu'n llwyr unrhyw wahaniaethu ar ba bynnag sail. Gweithredir prosesau teg a chyson wrth ddewis a dethol swyddogion newydd. Wrth ddefnyddio arferion cyflogaeth teg a gwrthrychol, bydd y Comisiynydd yn sicrhau bod swyddogion yn cael eu trin yn deg a chyda pharch yn y gweithle, ac yn cael cyfle cyfartal i gyfrannu ac i gyflawni i'w potensial llawn.

Cydnabyddiaeth undeb

Mae gan y sefydliad gangen undeb gydnabyddedig o'r PCS, ac mae cyfarfodydd rheolaidd yn cael eu cynnal rhwng cynrychiolwyr y gangen, y Comisiynydd a'r Uwch Swyddog Adnoddau Dynol.

Lles

Mae'r Comisiynydd yn darparu gwasanaeth cyngori cyfrinachol yn rhad ac am ddim i swyddogion er mwyn eu cefnogi os ydynt yn teimlo'n isel neu o dan straen yn y gwaith. Darperir y gwasanaeth hwn gan gontractwr allanol.

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Dysgu a datblygu

Mae'r Comisiynydd yn gweithredu trefn Rheoli Perfformiad sy'n sicrhau bod swyddogion yn deall beth a ddisgwylir ganddynt ac yn sicrhau bod ganddynt y sgiliau a'r gallu i gyflawni hynny. Mae trafod anghenion hyfforddi a datblygu yn rhan allweddol o'r drefn ac mae cynllun datblygu'n cael ei lunio ar gyfer pob swyddog ar sail y trafodaethau hynny.

Wrth i'r sefydliad weithredu cyfrifoldebau a dyletswyddau newydd bydd heriau sylweddol yn ei wynebu. Er mwyn datblygu sgiliau a chymwyseddau swyddogion i sicrhau eu bod yn gallu gweithredu eu swyddogaethau fel rheoleiddwyr yn effeithiol, bydd angen ystyried opsiynau cost effeithiol wrth ymateb i'r her hon yng nghyd-destun llai o gyllideb.

Materion amgylcheddol

Mae'r Comisiynydd wedi ymrwymo i arferion amgylcheddol da. Mae gan y sefydliad bolisi cynaliadwyedd amgylcheddol a chynllun gweithredu blynyddol. Nod y Cynllun Gweithredu Cynaliadwyedd yw gosod amcanion er mwyn lleihau'r effaith ar yr amgylchedd. Ceisia'r Comisiynydd leihau effaith y sefydliad ar yr amgylchedd drwy hyrwyddo defnyddio technoleg megis fideo-gynadledda er mwyn osgoi teithiau busnes; annog defnydd trafniadaeth gyhoeddus a rhannu ceir; annog swyddogion i geisio defnyddio llai o ynni a gweithredu trefniadau ailgylchu gwastraff yn ei swyddfeydd.

Mae targedau gwastraff 'Greening Government' sydd wedi eu nodi ym mharagraff 4.18 ac y cyfeirir atynt ym mharagraff 5.17 o'r cyhoeddiad 'Adroddiadau Blynyddol y Sector Cyhoeddus: cyfarwyddiadau adroddiadau cynaliadwyedd 2015-16' yn parhau yn amherthnasol i sefydliadau cyhoeddus Cymru.

Rhyddid gwybodaeth

Derbyniwyd 13 cais am wybodaeth o dan Ddeddf Rhyddid Gwybodaeth 2000 yn ystod y flwyddyn (2014-15: 17 cais). Mae ymatebion y Comisiynydd i geisiadau, yn ogystal ag unrhyw wybodaeth a ryddhawyd, wedi eu cyhoeddi ar y wefan.

Ni dderbyniwyd unrhyw gais gwrthrych am wybodaeth o dan Ddeddf Diogelu Data 1998 yn ystod y flwyddyn.

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Cwynion yn erbyn y sefydliad

Yn unol ag Adran 14 y Mesur, mae gweithdrefn gwyno benodol ar gael os bydd unigolyn am gwyno am weithredoedd neu anweithiau'n ymwneud ag arfer swyddogaethau'r Comisiynydd. Ceir copi o'r weithdrefn hon ar wefan y Comisiynydd.

Derbyniwyd tair cwyn yn erbyn y sefydliad yn ystod 2015-16 (2014-15: 1 cwyn). Roedd dwy o'r cwynion yn ymwneud â methiant y Comisiynydd i gydnabod gohebiaeth o fewn y targed corfforaethol o 5 diwrnod gwaith ac ymateb o fewn 20 diwrnod gwaith. Yn y ddau achos hyn, yn dilyn ymchwilio, dyfarnwyd bod methiant wedi bod. Ymddiheurwyd wrth yr unigolion, ac o ganlyniad fe atgoffwyd swyddogion o'r gofynion a'r canllawiau perthnasol.

Mae'r ymchwiliad i'r un gŵyn arall yn parhau'n agored.

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Cynlluniau ar gyfer 2016-17

Ar 1 Ebrill 2015 cyhoeddwyd Cynllun Strategol Comisiynydd y Gymraeg 2015-17. Mae'r Cynllun yn cynnwys pum amcan strategol ac ugain blaenoriaeth (isod). Ar gyfer y flwyddyn ariannol 2016-17 mae'r Comisiynydd wedi datblygu cynllun gweithredol sydd yn nodi pa weithgareddau a chynlluniau fydd ar waith o dan bob blaenoriaeth.

Amcan strategol 1: Dylanwadu ar yr ystyriaeth a roddir i'r Gymraeg mewn datblygiadau polisi

- i. Dylanwadu a chraffu ar bolisi a deddfwriaeth
- ii. Cynnal ymholiad ar sail tystiolaeth i faes sydd o flaenoriaeth
- iii. Paratoi adroddiad 5 mlynedd ar sefyllfa'r Gymraeg
- iv. Cynyddu a gwella'r ddealltwriaeth o sefyllfa'r Gymraeg drwy gynnal ymchwil a chydweithio ag eraill

Amcan strategol 2: Sicrhau cyfiawnder i ddefnyddwyr y Gymraeg

- v. Gwella dealltwriaeth ynglŷn â hawliau defnyddwyr y Gymraeg
- vi. Hyrwyddo defnyddio'r Gymraeg a hawliau ieithyddol drwy gychwyn neu ymyrryd mewn achosion cyfreithiol
- vii. Sicrhau bod sefydliadau'n gweithredu fel y dylent drwy orfodi dyletswyddau a chosbi methiannau yn unol â phwerau cyfreithiol y Comisiynydd
- viii. Ymchwilio i amheuan o fethiant i gydymffurfio â dyletswyddau

Amcan strategol 3: Gosod dyletswyddau statudol a'u rheoleiddio

- ix. Gosod dyletswyddau statudol ar gyrff drwy'r gyfundrefn safonau
- x. Gwneud gofynion statudol yn glir i'r rhai sydd o dan ddyletswydd i gydymffurfio
- xi. Gweithredu rhaglen reoleiddio ragataliol er mwyn mesur perfformiad sefydliadau yn erbyn dyletswyddau iaith
- xii. Rhoi barn annibynnol ar berfformiad sefydliadau ac adrodd ar brofiadau iaith defnyddwyr y Gymraeg

Amcan strategol 4: Annog, hybu a hwyluso defnydd o'r Gymraeg ar sail wirfoddol

- xiii. Adnabod cyfleoedd i gynyddu defnydd o'r Gymraeg
- xiv. Datblygu a lledaenu canllawiau ac arferion da ar y defnydd o'r Gymraeg
- xv. Datblygu cysylltiadau a rhwydweithiau strategol
- xvi. Cydgysylltu datblygiadau isadeiledd y Gymraeg

Amcan strategol 5: Gweithredu a chyfathrebu'n briodol ac effeithiol

- xvii. Cyfathrebu'n effeithiol yn fewnol ac yn allanol
- xviii. Rheoli cyllid, adnoddau ac isadeiledd y sefydliad gan sicrhau gwerth am arian
- xix. Gweithredu swyddogaethau llywodraethu priodol
- xx. Datblygu a chynnal y gweithlu

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Atebolrwydd

Tudalen

Datganiad Llywodraethiant Blynyddol	42
Adroddiad Taliadau Cydnabyddiaeth ac Adroddiad Staff	48
Datganiad o Gyfrifoldebau'r Swyddog Cyfrifyddu	57
Tystysgrif ac Adroddiad Archwilydd Cyffredinol Cymru i Gynulliad Cenedlaethol Cymru	58

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Datganiad Llywodraethiant Blynyddol 2015-16

Cwmpas cyfrifoldeb

Fel y Swyddog Cyfrifyddu mae gennyf gyfrifoldeb personol am drefnu, rheoli a staffio Comisiynydd y Gymraeg yn gyffredinol. Mae'n rhaid i mi sicrhau bod safon uchel o reolaeth ariannol yn y sefydliad a bod ei systemau a'i weithdrefnau ariannol yn hyrwyddo proses effeithlon a darbodus o gynnal busnes a diogelu priodoldeb a rheoleidd-dra ariannol.

Diben y fframwaith llywodraethu

Nod y fframwaith llywodraethu yw cadw fy annibyniaeth fel Comisiynydd y Gymraeg a chydbwysu'r annibyniaeth honno â'm hatebolrwydd am yr arian cyhoeddus rwyf yn ei wario.

Fel Swyddog Cyfrifyddu rwyf yn atebol i Gynulliad Cenedlaethol Cymru, Gweinidogion Cymru neu Bwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus Cynulliad Cenedlaethol Cymru neu Tŷ'r Cyffredin neu Bwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus Tŷ'r Cyffredin.

Diffinnir Comisiynydd y Gymraeg drwy statud fel corfforaeth undyn a chanddo bwerau a chyfrifoldebau sy'n deillio o Ran 2, Mesur y Gymraeg.

Mae'r fframwaith llywodraethu yn cynnwys y systemau, y prosesau, y diwylliant a'r gwerthoedd sy'n pennu'r ffordd y caiff Comisiynydd y Gymraeg ei gyfarwyddo ac a ddefnyddir i'w ddwyn i gyfrif am ei weithgareddau.

Mae'r system rheolaeth fewnol yn rhan sylweddol o'r fframwaith llywodraethu gyda'r nod o reoli risg i lefel resymol.

Mae Datganiad Llywodraethiant parhaol Comisiynydd y Gymraeg i'w gael ar y wefan gorfforaethol.

Llywodraethiant y sefydliad

Cynllunio strategol ac adolygu perfformiad

Mae gan Gomisiynydd y Gymraeg Gynllun Strategol dwy flynedd hyd at ddiwedd blwyddyn ariannol 2016-17, gyda Chynllun Gweithredol manwl yn cael ei lunio ar gyfer pob blwyddyn. Datblygwyd Cynllun Gweithredol 2015-16 gyda chyfraniad uwch swyddogion y Comisiynydd drwy drafodaethau mewnol.

Cyfrifoldeb y Cyfarwyddiaethau penodol yw gweithredu'r camau sydd wedi'u nodi, ac yna bydd y Tîm Rheoli'n adolygu'r cynnydd a wnaed yn erbyn y targedau a'r canlyniadau. Cyflawnwyd gweithgareddau allweddol 2015-16 erbyn diwedd y flwyddyn ariannol ac adroddir arnynt yn yr adroddiad strategol ar dudalennau 9 i 39.

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Dirprwy Gomisiynydd

Yn unol ag adrannau 12 a 13 y Mesur, mae'n ofynnol i Gomisiynydd y Gymraeg benodi dirprwy Gomisiynydd. Bydd y Dirprwy Gomisiynydd yn dirprwyo i Gomisiynydd y Gymraeg yn ystod cyfnodau gwyliau a salwch ac ar unrhyw adeg arall ar gais Comisiynydd y Gymraeg. Yn dilyn proses recriwtio fewnol ym mis Medi 2015, fe ailbenodwyd Gwenith Price, Cyfarwyddwr Cydymffurfiaeth a Gorfodi fel Dirprwy Gomisiynydd y Gymraeg.

Tîm Rheoli

Mae'r Tîm Rheoli, sy'n cael ei gadeirio gan y Comisiynydd ac yn cynnwys yr holl Gyfarwyddwyr, yn rheoli holl swyddogaethau a gweithgareddau'r Comisiynydd. Y Tîm Rheoli sy'n gyfrifol am arwain, cytuno a chyflawni gweledigaeth strategol y Comisiynydd, polisïau a gwasanaethau i'r cyhoedd a rhanddeiliaid eraill. Cafodd cylch gorchwyl y Tîm Rheoli ei adolygu ym mis Mawrth 2016. Mae cylch gorchwyl y Tîm Rheoli wedi ei gyhoeddi ar wefan y Comisiynydd.

Cyfarfu'r Tîm Rheoli yn rheolaidd yn ystod y flwyddyn, a hynny gan amlaf yn bythefnosol ac mae'n gyfrifol am arwain a rheoli gweithgarwch ar draws y sefydliad. Yn y pen draw, dyma'r prif fforwm (wedi ei gefnogi'n briodol gan grwpiau eraill) ar gyfer gwneud penderfyniadau gweithredol am faterion gweithredu, adnoddau, cyfathrebu a materion gweinyddol eraill er mwyn gweithredu'r cynllunio strategol a'r holl brosesau cynllunio busnes eraill, ac ar gyfer monitro perfformiad.

Roedd aelodaeth y Tîm Rheoli, yn ystod y flwyddyn fel a ganlyn:

Meri Huws	Comisiynydd y Gymraeg
Gwenith Price	Cyfarwyddwr Cydymffurfiaeth a Gorfodi a Dirprwy Gomisiynydd
Dyfan Sion	Cyfarwyddwr Polisi ac Ymchwil
Gwyn Williams	Cyfarwyddwr Hybu, Cyfathrebu a Gweinyddu

Yn ystod y flwyddyn ymddiswyddodd Gwyn Williams, roedd yn gyflogedig hyd at 11 Rhagfyr 2015.

Archwilwyr

Paratowyd cynllun archwilio mewnol gan yr archwilwyr mewnol ym mis Mai 2015 ac fe'i cymeradwywyd gan y Comisiynydd a'r Pwyllgor Archwilio a Risg ym mis Mehefin 2015.

Yn ystod y flwyddyn, archwiliwyd, gwerthuswyd ac adroddwyd ar y meysydd canlynol:

- Technoleg Gwybodaeth
- Risg a Llywodraethiant
- Parodrwydd am Bwerau Statudol newydd (dilynol)
- Rheolaeth gyllidebol a phrosesau ariannol
- Prosesau caffael a gwariant
- Cofnodion a phrosesu'r gyflogres, a threuliau swyddogion

Yn unol ag Atodlen 1 Rhan 5 o'r Mesur, Archwilydd Cyffredinol Cymru sydd yn gyfrifol am archwilio cyfrifon y Comisiynydd.

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Pwyllgor Archwilio a Risg

Y Pwyllgor Archwilio a Risg sy'n gyfrifol am ddarparu cyngor a sicrwydd annibynnol i'r Swyddog Cyfrifyddu a'r Tîm Rheoli ar ddigonolrwydd ac effeithiolrwydd rheolaeth fewnol a rheoli risg. Cafodd cylch gorchwyl y Pwyllgor Archwilio a Risg ei adolygu ym mis Mawrth 2016. Ceir copi o gylch gorchwyl y Pwyllgor Archwilio a Risg ar wefan y Comisiynydd.

Cyfarfu'r Pwyllgor Archwilio a Risg bum gwaith yn ystod y flwyddyn ariannol 2015-16. Yn dilyn adolygiad o lwyth gwaith y Pwyllgor ym mhob cyfarfod penderfynwyd cynnal cyfarfodydd yn chwarterol unwaith eto, yn hytrach na thair gwaith y flwyddyn. Cynhaliwyd cyfarfod ychwanegol ym mis Chwefror 2016.

Mae'r Pwyllgor yn cynnwys pedwar aelod annibynnol. Penodwyd dau o'r aelodau ym mis Tachwedd 2012, ac fe benodwyd Nigel Annett a Dr Ian Rees ym mis Mawrth ac Ebrill 2015.

Mae trefn mewn lle sydd yn caniatáu i aelodau ymddeol ar wahanol adegau er mwyn sicrhau parhad profiad a gwybodaeth. Yn 2015-16 adnewyddwyd penodiad Wyn Penri Jones am ddwy flynedd a Rheon Tomos am dair blynedd.

Roedd aelodaeth y Pwyllgor Archwilio a Risg, a'u presenoldeb fel a ganlyn:

	25/06/2015	01/10/2015	08/12/2015	01/02/2016	15/03/2016
Wyn Jones (Cadeirydd)	✓	✓	✓	✓	✓
Rheon Tomos	✓	✓	x	✓	✓
Nigel Annett	x	✓	✓	✓	✓
Dr Ian Rees	✓	✓	✓	✓	x

Mae'r Pwyllgor Archwilio a Risg yn derbyn nifer o eitemau agenda sefydlog ym mhob cyfarfod. Fel rhan o'r cylch gwaith mae'r Pwyllgor yn derbyn yr adroddiad cyllid misol a'r adroddiad cynnydd ar y Cynllun Gweithredol, sydd wedi cael eu cymeradwyo gan y Tîm Rheoli.

Mynychir pob Pwyllgor Archwilio a Risg gan aelodau'r Tîm Rheoli a'r Rheolwr Risg. Mae cynrychiolwyr o'r archwilwyr mewnol ac allanol yn cael eu gwahodd i bob cyfarfod. Mae croeso hefyd i ddau swyddog arsylwi ar y cyfarfodydd.

Ar ddiwedd pob cyfarfod caiff pawb sy'n mynychu gyfle i gynnig barn ar unrhyw agwedd ar y cyfarfod. Yn dilyn cynnal adolygiad blynyddol, ar ffurf ffurflen hunan asesu, o waith y Pwyllgor Archwilio a Risg yn 2013-14, ailadroddwyd yr ymarferiad hwn ym mis Mawrth 2016; bydd y casgliadau yn cael eu trafod yng nghyfarfod mis Mehefin 2016.

Cyflwynodd y Pwyllgor Archwilio a Risg adroddiad blynyddol ar gyfer 2015-16 i'r Comisiynydd. Nid oes unrhyw faterion o bryder wedi'u dwyn at sylw'r Comisiynydd yn yr adroddiad hwn. Felly, roedd y Pwyllgor Archwilio a Risg yn gallu rhoi sicrwydd y

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

byddai'n cynorthwyo Comisiynydd y Gymraeg i gydymffurfio â'i dyletswyddau fel Swyddog Cyfrifyddu, yn benodol yng nghyswllt rhoi tystiolaeth a fyddai'n helpu â'r gwaith o baratoi'r Datganiad Llywodraethiant Blynyddol hwn.

Panel Cyngori Comisiynydd y Gymraeg

Yn unol â gofynion Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011, mae gan Gomisiynydd y Gymraeg Banel Cyngori. Caiff y Comisiynydd ymgynghori â'r Panel Cyngori ynghylch unrhyw fater. Ceir copi o gylch gwaith y Panel Cyngori ar wefan y Comisiynydd.

Penodir aelodau'r Panel Cyngori gan Weinidogion Cymru am gyfnod o dair blynedd. Ar 1 Medi 2014 penodwyd Bethan Jones Parry a'r Gwir Barchedig Carl Cooper, ac ym mis Ebrill 2015 penodwyd Nick Speed, Meinir Davies a Dr Heledd Iago fel aelodau i'r Panel.

Roedd aelodaeth y Panel Cyngori, a'u presenoldeb fel a ganlyn:

	12/06/2015	25/09/2015	10/12/2015	11/03/2016
Bethan Jones Parry (Cadeirydd)	✓	✓	✓	✓
Y Gwir Barch. Carl Cooper	✓	x	✓	✓
Nick Speed	✓	✓	✓	✓
Meinir Davies	✓	✓	✓	✓
Dr Heledd Iago	x	✓	✓	✓

Cwynion ac Ymchwiliadau Statudol (adran 17 – 20, Deddf yr Iaith Gymraeg 1993)

Y Tîm Rheoli sydd â chyfrifoldeb dros gwynion ac Ymchwiliadau Statudol (adran 17-20, Deddf yr Iaith Gymraeg 1993). Mae'r cyfrifoldebau hyn yn cynnwys:

- gwneud argymhellion statudol yn ymwneud â chwynion, ymchwiliadau ac adroddiadau ymchwiliadau adran 17 Deddf yr Iaith Gymraeg 1993 ac adran 71 Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011;
- rhesymu a dyfarnu ar adroddiadau ymchwiliad sy'n cwmpasu honiadau o ymyrraeth â rhyddid unigolyn i ddefnyddio'r Gymraeg;
- ystyried unrhyw gŵyn neu achos a gaiff ei gyfeirio at sylw'r Tîm Rheoli gan y Cyfarwyddwyr.

Yn ystod 2015-16 agorwyd wyth ymchwiliad statudol dan adran 17 Deddf yr Iaith Gymraeg 1993 gan y Comisiynydd i'r isod:

- Llywodraeth Cymru
- Bwrdd Iechyd Prifysgol Caerdydd a'r Fro
- Cyngor Dinas a Sir Abertawe
- Awdurdod Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog
- Cyngor Nyrso a Bydwreigiaeth
- Cyngor Sir Gâr
- Bwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

○ Cyngor Dinas Casnewydd

Ni chynhaliwyd ymchwiliad dan Adran 115 Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011, ymyrryd â rhyddid i ddefnyddio'r Gymraeg, yn ystod y flwyddyn.

Mae manylion pellach am yr ymchwiliadau o dan Amcan Strategol 2.

Gweithio'n gyfochrog ag Ombwdsmon a Chomisiynwyr

Mae Adran 20 a 21 y Mesur yn amlinellu i ba raddau y gall Comisiynydd y Gymraeg weithio'n gyfochrog ag ombwdsmon a chomisiynwyr eraill yng Nghymru. Yn y Mesur fe enwir y sefydliadau canlynol fel rhai i'r Comisiynydd weithio'n gyfochrog â hwy: Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru; Comisiynydd Pobl Hŷn Cymru; Comisiynydd Plant Cymru; a'r Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol. Er nad oes gofyniad statudol mae gan y Comisiynydd Femorandwm Cydweithio gyda Chomisiwn Cwynion Annibynnol yr Heddlu hefyd.

Mae Comisiynydd y Gymraeg yn cyfarfod yn rheolaidd gyda Chomisiynydd Pobl Hŷn Cymru, Comisiynydd Plant Cymru ac Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru i drafod materion strategol a gweithredol. Mae swyddogion yn mynychu rhwydweithiau a chyfarfodydd sefydliadau sy'n cael eu hariannu gan Lywodraeth Cymru ar draws y meysydd cyllid, adnoddau dynol a thechnoleg gwybodaeth. Hefyd cynhaliwyd cyfarfodydd i drafod dulliau cydweithio ar ddarnau o waith penodol yn ystod y flwyddyn.

Y gallu i ymdrin â risg

Mae'r system rheoli risg yn cael ei harwain gan y Tîm Rheoli ac mae'n cael ei hardystio gan y Pwyllgor Archwilio a Risg. Yr Uwch Swyddog Cyllid ac Adnoddau yw Rheolwr Risg y sefydliad. Cynhaliwyd hyfforddiant sefydlu ar ymwybyddiaeth risg ar gyfer swyddogion newydd yn ystod 2015-16.

Y fframwaith risg a rheoli

Cynhelir asesiad ffurfiol o'r risgiau a'r gofrestr risg, a arweinir gan y Rheolwr Risg ddwywaith y flwyddyn. Caiff y gofrestr risg ei rhannu yn risgiau strategol a risgiau gweithredol. Yn ogystal mae yna ddau is-gofrestr risg yn cofnodi risgiau mewn meysydd penodol.

Diweddarwyd y gofrestr ym mis Awst 2015 ac eto ym mis Chwefror 2016.

Caiff risgiau perthnasol eu nodi ym mhob papur a gyflwynir i'r Tîm Rheoli. Mae hynny yn ei dro yn atgoffa swyddogion i adnabod a rheoli'r risgiau.

Nodir heriau sylweddol sy'n wynebu'r sefydliad ar dudalen 7.

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Digwyddiadau cysylltiedig â data personol

Yn ystod y flwyddyn ariannol, nid adroddwyd unrhyw ddigwyddiad yn ymwneud â data personol. Mae'r Comisiynydd yn cynnal polisi a gweithdrefnau diogelu gwybodaeth.

Effeithiolrwydd o drefniadau chwythu'r chwiban

Mae Comisiynydd y Gymraeg yn gyfrifol am roi trefniadau mewn lle ar gyfer llywodraethu a gwarchod adnoddau. Mater o arfer da ymhlith cyflogwyr yw gosod gweithdrefnau chwythu'r chwiban mewnol. Cymeradwywyd Polisi Chwythu'r Chwiban Comisiynydd y Gymraeg gan y Tîm Rheoli ym mis Mehefin 2014. Mae manylion cyswllt Cadeirydd y Pwyllgor Archwilio a Risg ac Aelodau o dîm Archwilwyr Mewnol y Comisiynydd, ktsowenstomas, yn cael eu cynnwys yn y polisi fel unigolion y gall swyddogion godi pryderon gyda hwy. Nid adroddwyd unrhyw ddigwyddiad yn ystod y flwyddyn o bryderon dan y polisi chwythu chwiban.

Adolygiad effeithiolrwydd

Fel Swyddog Cyfrifyddu, rwy'n gyfrifol am gynnal system ddiogel o reolaeth fewnol. Dylanwadir ar fy nhrosolwg o effeithiolrwydd y system reolaeth fewnol gan waith yr archwilwyr mewnol a'r Tîm Rheoli o fewn y sefydliad sy'n gyfrifol am ddatblygu a chynnal y system reolaeth fewnol, a chan sylwadau a wneir gan Archwilydd Cyffredinol Cymru yn ei lythyr rheolaeth ac mewn adroddiadau eraill.

Mae'r archwilwyr mewnol, ktsowenstomas, wedi datgan barn yn eu hadroddiad blynyddol eu bod yn gallu rhoi sicrwydd sylweddol dros ein rheolaeth ariannol, gweithredol a strwythurol fewnol ar gyfer 2015-16. Yn eu hadroddiadau yn 2014-15 gwnaethpwyd rhai argymhellion ar sut i wneud gwelliannau pellach i'r system reolaeth fewnol. Mae'r Archwilydd Mewnol wedi cadarnhau yn ei hadroddiadau ar gyfer 2015-16 bod yr argymhellion wedi eu gweithredu. Roedd argymhellion pellach yn eu hadroddiadau yn 2015-16, ac rwyf wedi ymateb i'w hargymhellion ac wedi cytuno ar raglen o welliant parhaus.

Meri Huws
Swyddog Cyfrifyddu
Comisiynydd y Gymraeg

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Adroddiad Taliadau Cydnabyddiaeth ac Adroddiad Staff

Cytundebau Gwasanaeth

Mae Deddf Diwygio Cyfansoddiadol a Llywodraethiant 2010 yn gofyn bod penodiadau Gwasanaethau Cyhoeddus yn cael eu gwneud ar sail teilyngdod a chystadleuaeth deg ac agored. Mae'r Egwyddorion Recriwtio a gyhoeddwyd gan Gomisiwn y Gwasanaeth Sifil yn pennu'r amgylchiadau pan ellir gwneud penodiadau fel arall.

Oni nodir yn wahanol isod, mae gan y swyddogion a gwmpesir yn yr adroddiad hwn benodiadau sy'n ben agored. Byddai ymadawiadau cynnar, ac eithrio am gamymddwyn, yn arwain at yr unigolyn yn derbyn iawndal fel y nodir yng Nghynllun Digolledu'r Gwasanaeth Sifil.

Polisi Taliadau Cydnabyddiaeth

Mae swyddogion Comisiynydd y Gymraeg yn parhau ar amodau a thelerau sy'n cyfateb i amodau a thelerau Llywodraeth Cymru. Dymuniad y Comisiynydd yw parhau ar yr un amodau a thelerau.

Telir aelodau'r Panel Cynghori, a benodwyd gan Weinidogion Cymru, yn unol â chyfraddau a osodwyd gan Lywodraeth Cymru. Telir aelodau o'r Pwyllgor Archwilio a Risg, a benodwyd gan Gomisiynydd y Gymraeg, ar yr un raddfa ag aelodau'r Panel Cynghori.

Mae Comisiynydd y Gymraeg yn gweithredu Cynllun Rheoli Perfformiad ar gyfer ei holl swyddogion (gan gynnwys swyddogion hŷn) sy'n cyfateb i'r cynllun a ddefnyddir gan Drysorlys EM. Ni chyplysir taliadau cydnabyddiaeth â pherfformiad.

Ar y cyfan, cyflogir swyddogion (gan gynnwys swyddogion hŷn) i swyddi parhaol. Mae cyfnodau rhybudd yn amrywio o bedair wythnos i dri mis, gan ddibynnu ar lefel gwasanaeth a'i hyd.

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Taliadau Cydnabyddiaeth (*)

(*) Mae'r adran hon yn amodol ar archwiliad

Rhestrir yn yr adrannau sy'n dilyn daliadau cydnabyddiaeth a diddordebau pensiwn y Comisiynydd a'r cyfarwyddwyr sydd ag awdurdod neu sy'n gyfrifol am arwain a rheoli prif weithgareddau'r Comisiynydd:

	Cyflog (£000)		1 Buddion Pensiwn (i'r £1,000 agosaf)		Cyfanswm (£000)	
	2015-16	2014-15	2015-16	2014-15	2015-16	2014-15
Meri Huws	95-100	95-100	8,000	7,000	105-110	100-105
Gwenith Price ²	60-65	60-65	25,000	10,000	85-90	70-75
Dyfan Sion ³	50-55	35-40	33,000	20,000	80-85	55-60
Gwyn Williams ^{4 5} (hyd 11/12/2015)	45-50	50-55	-	-	45-50	50-55

¹ Caiff gwerth y buddion pensiwn ei gyfrifo fel a ganlyn: (cynnydd gwirioneddol mewn pensiwn* x20) + (cynnydd gwirioneddol mewn unrhyw gyfandaliad*) - (cyfraniadau a wneir gan aelod) *ac eithrio cynnydd oherwydd chwyddiant neu unrhyw gynnydd neu ostyngiad o ganlyniad i drosglwyddo hawliau pensiwn.

Caiff gwerth buddion pensiwn ei gyfrifo gan MyCSP, sefydliad sydd yn gyfrifol am weinyddu Prif Gynllun Pensiwn y Gwasanaeth Sifil ar ran y Gwasanaeth Sifil. Nid oes gan Gomisiynydd y Gymraeg unrhyw ddylanwad dros y cyfrifo na'r symiau a adroddwyd. Nid yw hwn yn swm y mae'r sefydliad wedi ei dalu i swyddog yn ystod y flwyddyn; mae'n gyfrifiad sy'n defnyddio gwybodaeth o'r tabl buddion pensiwn. Gall nifer o ffactorau ddylanwadu ar y ffigurau hyn e.e. newidiadau mewn cyflog swyddog, p'un a ydyw'n dewis gwneud cyfraniadau ychwanegol i'r cynllun pensiwn o'i gyflog yn ogystal â ffactorau prisio eraill sy'n effeithio ar y cynllun pensiwn yn ei gyfanrwydd.

² Mae'r cyfarwyddwr yn derbyn lwfans o 10% o'r cyflog am ddirprwyo i Gomisiynydd y Gymraeg yn ystod cyfnodau absenoldeb neu ar gais y Comisiynydd.

³ Mae'r swm a ddyfynnir yn 2014-15 ar gyfer y cyfnod 17 Mehefin 2014 hyd 31 Mawrth 2015. Y swm cywerth â'r flwyddyn lawn oedd £48,650.

⁴ Mae'r swm a ddyfynnir ar gyfer y cyfnod 1 Ebrill 2015 hyd at 11 Rhagfyr 2015. Y swm cywerth â'r flwyddyn lawn yw £56,900. Gweler tudalen 43 am fanylion pellach.

⁵ Roedd y cyfarwyddwr yn aelod o'r cynllun pensiwn Partneriaeth, trefniant pensiwn rhanddeiliaid.

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Cyflog

Mae 'cyflog' yn cynnwys cyflog gros, goramser a lwfans cyfrifoldeb pan fo'n briodol. Mae'r adroddiad hwn wedi ei seilio ar daliadau cronedig gan Gomisiynydd y Gymraeg a gofnodwyd yn y cyfrifon hyn.

Penodwyd Meri Huws fel Comisiynydd y Gymraeg o 1 Ebrill 2012 ar gytundeb saith mlynedd gan Brif Weinidog Cymru o dan Fesur y Gymraeg (Cymru) 2011 Atodlen 1 Paragraffau 3(1) a 6(1). Mae Comisiynydd y Gymraeg yn aelod o Brif Gynllun Pensiwn y Gwasanaeth Sifil (PGPGS). Wrth bennu unrhyw gynnydd blynyddol yn nhâl y Comisiynydd, bydd Prif Weinidog Cymru yn ystyried argymhellion y Corff Adolygu Cyflogau Uwch-swyddogion (SSRB), corff sy'n cynghori Prif Weinidog y Deyrnas Unedig a'r gweinyddiaethau datganoledig ar lefelau tâl y sector cyhoeddus.

Trefniadau oddi ar y gyflogres

Ni wnaethpwyd unrhyw daliadau i unigolion dan drefniadau oddi ar y gyflogres yn ystod y flwyddyn hyd at 31 Mawrth 2016 (2014-15: £0).

Buddion mewn da

Mae gwerth ariannol buddion mewn da yn cwmpasu unrhyw fuddion a ddarperir gan y cyflogwr ac a ystyrir gan Gyllid a Thollau EM yn daliad trethadwy. Ni wnaed buddion mewn da yn ystod 2015-16 i swyddogion hŷn (2014-15: £0).

Tâl cydnabyddiaeth: amrediad a chanolrif

Gofynnir i gyrff sy'n adrodd ddatgelu amrediad tâl swyddogion a'r berthynas rhwng tâl y swyddog uchaf ei dâl yn eu sefydliad a thâl canolrif gweithlu'r sefydliad.

	31 Mawrth 2016	31 Mawrth 2015
Band cyflog (£000) y swyddog uchaf ei dâl (Comisiynydd)	95-100	95-100
Tâl canolrif y gweithlu (£)	34,750	33,900
Cymhareb canolrif tâl y gweithlu â'r swyddog uchaf ei dâl	2.81	2.88
Rhychwant tâl uchaf (ac eithrio'r Comisiynydd)	62,590	61,050
Rhychwant tâl isaf	23,400	22,400

Cyfrifir cyfanswm canolrifol y gydnabyddiaeth drwy ddefnyddio tâl cywerth â llawn amser (cyflog gros) yr holl swyddogion, heb gynnwys y Comisiynydd, a hynny ar y dyddiad adrodd.

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Enw a theitl	Cyfanswm y pensiwn cronedig a chyfan daliad perthnasol ar oedran ymddeol ar 31/03/16	Cynydd gwirionedd ol mewn pensiwn a chyfan daliad perthnasol ar oedran ymddeol	Gwerth Trosglwyddo sy'n Gyfwerth ag Arian Parod 31/03/16 ¹	Gwerth Trosglwyddo sy'n Gyfwerth ag Arian Parod 31/03/15	Cynydd gwirionedd yng Ngwerth Trosglwyddo sy'n Gyfwerth ag Arian Parod	Cyfraniad y cyflogwr i gyfrif pensiwn partneriaeth
	£000	£000	£000	£000	£000	£100 agosaf
Meri Huws	5-10	0-2.5	155	131	8	-
Gwenith Price	15-20	0-2.5	318	271	19	-
Dyfan Sion	5-10	0-2.5	126	97	14	-
Gwyn Williams (hyd 11/12/2015)	-	-	-	-	-	6,300

¹ Cafodd y ffactorau a ddefnyddir i gyfrifo Gwerth Trosglwyddo sy'n Gyfwerth ag Arian Parod eu hadolygu gan actiwari'r cynllun yn 2015, felly nid yw tablau'r ffactorau a ddefnyddir i gyfrifo'r Gwerth Trosglwyddo sy'n Gyfwerth ag Arian Parod yn 2015 yr un fath â'r rhai a ddefnyddir i gyfrifo'r Gwerth Trosglwyddo sy'n Gyfwerth ag Arian Parod yn 2016.

Pensiynau'r Gwasanaeth Sifil

Darperir buddion pensiwn drwy drefniadau pensiwn y Gwasanaeth Sifil. Er 1 Ebrill 2015 cyflwynwyd cynllun pensiwn newydd ar gyfer gweision sifil - Cynllun Pensiwn Gweision Sifil ac Eraill neu **alpha**, sydd yn darparu buddiannau ar sail cyflog holl yrfa gydag oedran ymddeol arferol cydradd ag Oedran Pensiwn Statudol yr aelod (neu 65 os yn hŷn). O'r dyddiad hwnnw ymaelododd pob gwas sifil a benodwyd o'r newydd a'r rhan fwyaf o'r rhai a oedd eisoes mewn gwasanaeth ag **alpha**. Cyn y dyddiad hwnnw roedd gweision sifil yn aelodau o Brif Gynllun Pensiwn y Gwasanaeth Sifil (PGPGS). Mae gan y PGPGS bedair adran: 3 yn darparu buddiannau ar sail cyflog terfynol (**classic**, **premium** neu **classic plus**) gydag oedran ymddeol arferol o 60; ac un sy'n darparu buddiannau ar sail cyflog holl yrfa (**nuvos**) gydag oedran ymddeol arferol o 65.

Nid yw'r trefniadau statudol hyn wedi eu hariannu, Senedd y Deyrnas Unedig sy'n diwallu costau'r buddion bob blwyddyn. Cynyddir pensiynau sy'n daladwy o dan **classic**, **premium**, **classic plus**, **nuvos** ac **alpha** yn flynyddol yn unol â deddfwriaeth Cynyddu Pensiynau. Parhaodd aelodau'r PGPGS a oedd o fewn 10 mlynedd o'u hoedran ymddeol arferol ar 1 Ebrill 2012 yn y PGPGS ar ôl 1 Ebrill 2015. Bydd y rhai a oedd rhwng 10 mlynedd a 13 mlynedd a 5 mis o'u hoedran ymddeol arferol ar 1 Ebrill 2012 yn ymuno ag **alpha** rhywbryd rhwng 1 Mehefin, 2015 a 1 Chwefror 2022. Mae buddiannau PGPGS pob aelod sydd yn newid i **alpha** yn cael eu 'bancio', gyda buddiannau blaenorol y rhai yn un o'r adrannau cyflog terfynol y PGPGS yn seiliedig ar eu cyflog terfynol pan fyddant yn gadael **alpha**. (Mae'r ffigurau pensiwn a ddyfynnir ar

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

gyfer swyddogion yn dangos pensiwn adeiladwyd yn PGPGS neu **alpha** - fel y bo'n briodol. Lle mae gan y swyddog fuddiannau yn y PGPGS ac **alpha** y swm a ddyfynnir yw gwerth cyfunol eu buddiannau yn y ddau gynllun.) Gall aelodau a ymaelododd â'r cynllun o fis Hydref 2002 ddewis rhwng ymaelodi â'r trefniant budd diffiniedig priodol neu ymaelodi â phensiwn rhanddeiliad 'pwrcasu ariannol' gyda chyfraniad ystyrlon gan y cyflogwr (cyfrif pensiwn **partneriaeth**).

Pennir cyfraniadau'r cyflogai yn ddibynnol ar eu cyflog ac maent yn amrywio rhwng 3.00% ac 8.05% o'r enillion pensiynadwy ar gyfer **classic** (ac aelodau **alpha** oedd yn aelodau **classic** yn union cyn ymuno ac **alpha**) a rhwng 4.60% ac 8.05% ar gyfer **premium, classic plus, nuvos** a holl aelodau eraill **alpha**. Bydd buddion y cynllun **classic** yn cronni ar raddfa 1 rhan mewn 80 o'r cyflog pensiynadwy terfynol am bob blwyddyn o wasanaeth. Yn ogystal, mae cyfandaliad sy'n gywerth â thair blynedd o bensiwn dechreuol yn daladwy adeg ymddeol. Ar gyfer **premium**, bydd buddion yn cronni ar raddfa 1 rhan mewn 60 o'r enillion pensiynadwy terfynol ar gyfer pob blwyddyn o wasanaeth. Yn wahanol i **classic**, ni cheir cyfandaliad awtomatig. Yn ei hanfod, mae **classic plus** yn gynllun cymysg, gyda buddion am wasanaeth cyn 1 Hydref 2002 wedi eu cyfrifo'n fras megis **classic**, a buddion am wasanaeth o Hydref 2002 wedi eu cyfrif megis **premium**. Yn **nuvos**, mae aelod yn adeiladu pensiwn sydd wedi ei seilio ar ei gyflog pensiynadwy yn ystod cyfnod ei aelodaeth o'r cynllun. Ar ddiwedd blwyddyn y cynllun (31 Mawrth), caiff cyfrif pensiwn cyflogadwy'r aelod ei gredydu â 2.3% o gyflog pensiynadwy'r flwyddyn gynllun honno a chaiff y pensiwn croniedig ei uwchraddio yn unol â deddfwriaeth Cynyddu Pensiynau. Mae buddiannau **alpha** yn cronni yn yr un modd â **nuvos** ac eithrio bod y gyfradd cronni yn 2.32%. Ym mhob achos, gall aelodau ddewis ildio (cyfnewid) pensiwn am gyfandaliad hyd at y terfynau a osodir gan Ddeddf Cyllid 2004.

Trefniant pensiwn rhanddeiliad yw'r cyfrif pensiwn **partneriaeth**. Bydd y cyflogwr yn gwneud cyfraniad sylfaenol rhwng 3% a 12.5% hyd at 30 Medi 2015 a rhwng 8% a 14.75% o 1 Hydref 2015 (gan ddibynnu ar oedran yr aelod) i mewn i gynnyrch pensiwn rhanddeiliad a ddewisir gan y cyflogai o banel o ddarparwyr. Nid oes rhaid i'r cyflogai gyfrannu, ond lle byddant yn cyfrannu, bydd y cyflogwr yn cyfrannu'n gyfatebol hyd at 3% o'r cyflog pensiynadwy (yn ogystal â chyfraniad sylfaenol y cyflogwr). Bydd cyflogwyr hefyd yn cyfrannu 0.8% hyd at 30 Medi 2015 a 0.5% pellach o gyflog pensiynadwy o 1 Hydref 2015 er mwyn talu am sicrwydd budd risg a ddarperir yn ganolog (marwolaeth mewn gwasanaeth ac ymddeoliad ar sail salwch).

Y pensiwn croniedig a nodir yw'r pensiwn y mae hawl gan yr aelod i'w dderbyn pan fydd yn cyrraedd oedran ymddeol, neu'n syth wedi iddo beidio â bod yn aelod gweithredol o'r cynllun os bydd eisoes wedi cyrraedd yr oedran ymddeol. Yr oedran ymddeol yw 60 ar gyfer **classic, premium a classic plus**, a 65 ar gyfer aelodau **nuvos**, a'r uchaf o 65 neu'r Oedran Ymddeol Statudol ar gyfer aelodau **alpha**. (Mae'r symiau pensiwn a ddyfynnir ar gyfer swyddogion yn dangos pensiwn a enillwyd yn PGPGS neu **alpha** - fel y bo'n briodol. Lle bo gan y swyddog buddiannau yn PGPGS ac **alpha** y swm a ddyfynnir yw gwerth cyfunol eu buddiannau yn y ddau gynllun, ond nodir gallai rhan o'r pensiwn hwnnw fod yn daladwy o wahanol oedrannau.)

Ceir rhagor o wybodaeth am drefniadau pensiwn y Gwasanaeth Sifil ar y wefan www.civilservicepensionscheme.org.uk

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Gwerthoedd Trosglwyddo sy'n Gyfwerth ag Arian Parod

Ystyr Gwerth Trosglwyddo sy'n Gyfwerth ag Arian Parod (GTGAP) yw'r gwerth cyfalaf wedi ei asesu gan actwari o fuddion cynllun pensiwn sydd wedi eu cronni gan aelod ar adeg benodol mewn amser. Y buddion y rhoddir gwerth arnynt yw buddion cronedig yr aelod a phensiwn cymar amodol sy'n daladwy o'r cynllun. Mae GTGAP yn daliad a wneir gan gynllun pensiwn neu drefniant er mwyn sicrhau buddion pensiwn mewn cynllun pensiwn neu drefniant arall lle bydd yr aelod yn gadael cynllun ac yn dewis trosglwyddo'r buddion a gronnwyd yn y cynllun blaenorol. Mae'r ffigurau pensiwn a ddangosir yn ymwneud â'r buddion y mae'r unigolyn wedi eu cronni o ganlyniad i gyfanswm eu haelodaeth o'r cynllun pensiwn, ac nid yn unig eu gwasanaeth mewn swyddogaeth hyn y mae'r datgeliad yn berthnasol iddi.

Mae'r ffigurau yn cynnwys gwerth unrhyw fudd pensiwn mewn cynllun arall neu drefniant y mae'r aelod wedi ei drosglwyddo i drefniadau pensiwn y Gwasanaeth Sifil. Maent hefyd yn cynnwys unrhyw fudd pensiwn arall a gronnir i'r aelod o ganlyniad i'r ffaith ei fod wedi pwrcau budd pensiwn ychwanegol ar ei gost ei hun. Cyfrifir GTGAPau yn unol â'r Rheoliadau Cynlluniau Pensiwn Galwedigaethol (Gwerthoedd Trosglwyddo) (fel y'u diwygiwyd) 2008, ond nid ydynt yn ystyried unrhyw wir ostyngiad neu ostyngiad potensial i fudd-daliadau sy'n deillio o'r Dreth Lwfans dros Oes a allai fod yn daladwy pan gymerir budd-daliadau pensiwn.

Cynnydd gwirioneddol mewn GTGAP

Mae hyn yn adlewyrchu'r cynnydd mewn GTGAP sydd wedi ei ariannu gan y cyflogwr. Nid yw'n cynnwys y cynnydd yn y pensiwn cronedig oherwydd chwyddiant, cyfraniadau a dalwyd gan y cyflogai (gan gynnwys gwerth unrhyw fuddion a drosglwyddwyd o gynllun pensiwn neu drefniant arall) ac mae'n defnyddio ffactorau prisio cyffredin y farchnad ar gyfer cychwyn a diwedd y cyfnod.

Rhwymedigaethau pensiwn

Telir i'r Tâl-feistr Cyffredinol symiau priodol i gynrychioli rhwymedigaethau cronedig Prif Gynllun Pensiwn y Gwasanaeth Sifil. Ceir rhagor o fanylion yn yr Adroddiad Taliadau Cydnabyddiaeth ac yn nodyn 1.7 i'r cyfrifon.

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Adroddiad staff

Demograffeg oedran/rhyw'r gweithlu

Oedran cyfartalog swyddogion Comisiynydd y Gymraeg ar 31 Mawrth 2016 oedd 36 mlwydd oed (2014-15: 35 mlwydd oed).

	31 Mawrth 2016		31 Mawrth 2015	
	Gwryw %	Menyw %	Gwryw %	Menyw %
Comisiynydd a'r Cyfarwyddwyr	33.3	66.7	50.0	50.0
Swyddogion eraill	37.5	62.5	39.6	60.4
Cyfanswm	37.3	62.7	40.4	59.6

Rheoli absenoldeb a phresenoldeb

Cyfanswm y diwrnodau gwaith a gollwyd drwy absenoldeb salwch am y cyfnod 1 Ebrill 2015 i 31 Mawrth 2016 oedd 271.0 (2014-15: 92.5).

O'r diwrnodau gwaith a gollwyd drwy salwch, roedd 66% (2014-15: 100%) ohonynt oherwydd absenoldeb tymor byr a 34% (2014-15: 0%) oherwydd absenoldeb hirdymor. Diffiniad absenoldeb hirdymor yw absenoldeb o fwy nag 20 diwrnod am yr un rheswm.

Cyfartaledd y diwrnodau gwaith a gollwyd fesul pen (cywerth â llawn amser) oedd 5.6 (2014-15: 2.1) a hynny wedi ei seilio ar 48.0 ¹ aelod o staff cywerth â llawn amser (2014-15: 45.0 ¹).

¹ At bwrpas y datgeliad mae aelodau staff cywerth â llawn amser yn cynnwys Comisiynydd y Gymraeg a 47.0 swyddog cywerth â llawn amser (2014-15: 44.0)

Trosiant staff

Roedd cyfradd trosiant staff yn 2015–16 yn 6.2% (2014-15: 25.4%).

Nodir: Ac eithrio'r swyddogion ymadawodd yn ystod y flwyddyn o dan y Cynllun Ymadael Gwirfoddol, roedd cyfradd trosiant staff 2014-15 yn 6.3%.

Cofrestr rhoddion

Mae gan y Comisiynydd gofrestr rhoddion. Nid oes unrhyw eitem a gofnodwyd yn ystod y flwyddyn yn cael ei hystyried o bwys materol fel y bo angen ei chynnwys yn y datganiadau ariannol hyn.

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Niferoedd swyddogion a chostau perthnasol

	2015-16 £000	2014-15 £000
Cyflogau	1,714	1,643
Costau nawdd cymdeithasol	116	100
Costau pensiwn	356	314
	<hr/>	<hr/>
	2,186	2,057
Ffioedd aelodau o bwyllgorau (1)	10	10
Costau swyddogion drwy asiantaeth	-	7
	<hr/>	<hr/>
	2,196	2,074
Costau dileu swyddi, ymddeoliad cynnar a diswyddiadau	-	72
	<hr/>	<hr/>
Cyfanswm	<u>2,196</u>	<u>2,146</u>

	2015-16	2014-15
Niferoedd swyddogion		
Comisiynydd y Gymraeg	1.0	1.0
Swyddogion a gyflogir	47.0	44.0
Swyddogion drwy asiantaeth	0.0	0.3
	<hr/>	<hr/>
Nifer cyfartalog (2)	48.0	45.3
Aelodau o bwyllgorau (1)	9	8

1 - Mae'r aelodau yn cynnwys 5 aelod o'r Panel Cyngori (2014-15: 5) a 4 aelod o'r Pwyllgor Archwilio a Risg (2014-15: 3). Talwyd ffioedd o £256 y dydd i'r Cadeirydd a £198 y dydd i aelodau eraill.

2 – Nifer cywerth â llawn amser a gyflogwyd yn ystod y flwyddyn.

Ceir gwybodaeth am fuddiannau cyflog a phensiwn y Comisiynydd a swyddogion hŷn y Comisiynydd ar dudalennau 48 i 53.

Pensiynau

Ceir manylion pensiynau ar dudalennau 51 i 53.

Mae Prif Gynllun Pensiwn y Gwasanaeth Sifil (PGPGS) yn gynllun buddiannau diffiniedig heb ei ariannu ar gyfer nifer o gyflogwyr ac o ganlyniad nid oes modd i Gomisiynydd y Gymraeg adnabod ei chyfran o'r asedau a'r rhwymedigaethau sylfaenol. Pennodd actiwari'r cynllun werth y cynllun ar 31 Mawrth 2012. Mae gwybodaeth ar gael yng nghyfrifon adnoddau Swyddfa'r Cabinet: Civil Superannuation (www.civilservice.gov.uk/pensions).

Ar gyfer 2015-16, roedd cyfraniadau'r cyflogwr o £347,000 (2014-15 : £294,000) yn daladwy i'r PGPGS ar un o bedair graddfa rhwng 20.0% a 24.5% o gyflog pensiynadwy, yn seiliedig ar fandiau cyflog. Mae Actiwari'r Cynllun yn adolygu cyfraniadau'r cyflogwr, gan amlaf bob pedair blynedd, yn dilyn prisiant llawn o'r cynllun. Mae graddfeydd y cyfraniadau yn adlewyrchu buddiannau a gronwyd yn ystod 2015-16 i'w talu ar ymddeoliad yr aelod, nid y buddiannau a dalwyd yn ystod y cyfnod hwn i bensiynwyr presennol.

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Gall swyddogion ddewis agor cyfrif pensiwn partneriaeth, cynllun pensiwn rhanddeiliad â chyfraniad cyflogwr. Talwyd cyfraniadau'r cyflogwr o £9,000 (2014-15: £16,000) i un neu fwy o banel o dri o ddarparwyr pensiwn rhanddeiliad penodedig. Mae cyfraniadau'r cyflogwr yn ddibynnol ar oedran ac ar raddfa rhwng 3% a 12.5% o gyflog pensiynadwy hyd at 30 Medi 2015 a rhwng 8.0% a 14.75% o gyflog pensiynadwy o 1 Hydref 2015. Mae'r cyflogwr hefyd yn rhoi cyfraniad cyfatebol o hyd at 3% o gyflog pensiynadwy. Yn ogystal roedd cyfraniadau cyflogwr o £300 (2014-15: £1,000), 0.8% o gyflog pensiynadwy hyd at 30 Medi 2015 a 0.5% o gyflog pensiynadwy o 1 Hydref 2015, yn daladwy i PGPFS i warchod rhag cost darparu yn y dyfodol am gyfandaliadau buddiant marwolaeth mewn swydd neu ymddeoliad o achos afiechyd y cyflogeion hyn.

Cynllun ymadael gwirfoddol

Mae Comisiynydd y Gymraeg wedi gweithredu cynllun ymadael gwirfoddol yn unol â rheolau Cynllun Digolledu'r Gwasanaeth Sifil ac fel y'u cymeradwywyd gan Swyddfa'r Cabinet. Mae'r cynllun hwn yn bodloni gofynion cynllunio'r gweithlu ac maent wedi arwain at leihad yn sylfaen costau staffio'r sefydliad. Cost y cynllun yn 2015-16 oedd £0 (2014-15: £72,000).

Crynohir isod nifer y pecynnau ymadael a gymeradwy:

Band costau'r pecyn ymadael	2015-16			2014-15		
	Nifer y diswyddiadau gorfodol	Nifer yr ymadawiadau gwirfoddol	Cyfanswm y pecynnau ymadael	Nifer y diswyddiadau gorfodol	Nifer yr ymadawiadau gwirfoddol	Cyfanswm y pecynnau ymadael
£50,000 - £100,000	-	-	-	-	1	1
	-	-	-	-	1	1

Roedd gan y swyddog y caniatwyd i adael yn wirfoddol yn 2014-15 ddyddiad gadael yn ystod y flwyddyn.

Talwyd costau'r cynllun ymadael gwirfoddol yn unol â pholisi Comisiynydd y Gymraeg, y cytunwyd arno gydag undeb llafur cydnabyddedig.

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Datganiad o Gyfrifoldebau'r Swyddog Cyfrifyddu

Yn unol ag Atodlen 1 Paragraff 18(1), Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011, mae'n ofynnol i Gomisiynydd y Gymraeg lunio cyfrifon o ran pob blwyddyn ariannol yn unol â chyfarwyddiadau a roddir, gyda chydysyniad Trysorlys EM, gan Weinidogion Cymru.

Llunnir y cyfrifon ar sail groniodol, ac mae'n rhaid iddynt roi darlun gwir a theg o sefyllfa'r Comisiynydd ar ddiwedd y cyfnod, ac o'r gwariant net, newidiadau yn ecwiti'r trethdalwr a'r llifoedd arian am y flwyddyn.

Wrth baratoi'r cyfrifon mae'n ofynnol i'r Swyddog Cyfrifyddu gydymffurfio â gofynion y Government Financial Reporting Manual ac yn arbennig i:

- ufuddhau i'r cyfarwyddyd cyfrifon a roddwyd gan Weinidogion Cymru, gan gynnwys y gofynion perthnasol o ran cadw cyfrifon a datgeliadau, a gweithredu polisiau cyfrifo perthnasol a'u defnyddio'n gyson;
- llunio penderfyniadau ac amcangyfrifon mewn modd rhesymol;
- datgan a gadwyd at y safonau cyfrifo perthnasol a osodwyd yn y Government Financial Reporting Manual, a datgelu ac esbonio unrhyw wro materol a welir yn y cyfrifon; a
- llunio cyfrifon ar sail bod yn fusnes gweithredol.

Yn unol ag Atodlen 1 Paragraff 16(1), Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011, y Comisiynydd yw'r Swyddog Cyfrifyddu.

Mae cyfrifoldebau'r Swyddog Cyfrifyddu, gan gynnwys cyfrifoldeb am sicrhau priodoldeb a rheoleidd-dra'r cyllid cyhoeddus y mae'r Swyddog Cyfrifyddu'n atebol amdano, tros gadw cofnodion priodol ac i warchod asedau Comisiynydd y Gymraeg, wedi eu nodi yn y memorandwm, Managing Public Money, a gyhoeddwyd gan Drysorlys EM a Rheoli Arian Cyhoeddus Cymru, a gyhoeddwyd gan Lywodraeth Cymru.

Meri Huws
Swyddog Cyfrifyddu
Comisiynydd y Gymraeg

5 Gorffennaf 2016

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Tystysgrif ac Adroddiad archwilio Archwilydd Cyffredinol Cymru, i Gynulliad Cenedlaethol Cymru

Ardystiaf fy mod wedi archwilio datganiadau ariannol Comisiynydd y Gymraeg am y flwyddyn a ddaeth i ben 31 Mawrth 2016 o dan Fesur y Gymraeg (Cymru) 2011. Mae'r rhain yn cynnwys y Datganiad Gwariant Net Cynhwysfawr, y Datganiad ar y Sefyllfa Ariannol, y Datganiad Llif Arian Parod a'r Datganiad o Newidiadau o ran Ecwiti Trethdalwyr a'r nodiadau cysylltiedig. Paratowyd y datganiadau ariannol hyn o dan y polisiau cyfrifyddu a nodir ynddynt. Rwyf hefyd wedi archwilio'r wybodaeth yn yr Adroddiad ar Gydabyddiaeth y nodir ei bod wedi ei harchwilio yn yr adroddiad hwnnw.

Priod gyfrifoldebau'r Comisiynydd a'r archwilydd

Fel yr eglurir yn fanylach yn y Datganiad o Gyfrifoldebau'r Swyddog Cyfrifyddu, mae'r Swyddog Cyfrifyddu yn gyfrifol am baratoi'r datganiadau ariannol yn unol â Deddf Llywodraeth Cymru 2006 a chyfarwyddiadau a wnaed gan Weinidogion Cymru o dan y Ddeddf honno, ac am sicrhau rheoleidd-dra'r trafodion ariannol.

Fy nghyfrifoldeb i yw archwilio, ardystio ac adrodd ar y datganiadau ariannol yn unol â'r gyfraith berthnasol a'r Safonau Archwilio Rhyngwladol (y DU ac Iwerddon). Mae'r safonau hyn yn ei gwneud yn ofynnol i mi gydymffurfio â Safonau Moesegol y Bwrdd Arferion Archwilio ar gyfer Archwilwyr.

Cwmpas yr archwiliad o'r datganiadau ariannol

Cynhelir archwiliad er mwyn cael tystiolaeth ddigonol o'r symiau a'r datgeliadau yn y datganiadau ariannol i roi sicrwydd rhesymol nad oes unrhyw gamddatganiadau perthnasol yn y datganiadau ariannol, boed hynny drwy dwyll neu wall. Mae hyn yn cynnwys asesu'r canlynol: p'un a yw'r polisiau cyfrifyddu yn briodol i amgylchiadau Comisiynydd y Gymraeg a ph'un a ydynt wedi eu cymhwyso'n gyson a'u datgelu'n ddigonol; rhesymoldeb unrhyw amcangyfrifon cyfrifyddu sylweddol a wnaed gan Gomisiynydd y Gymraeg; a chyflwyniad cyffredinol y datganiadau ariannol.

Mae hefyd yn ofynnol i mi gael tystiolaeth ddigonol i roi sicrwydd rhesymol bod y gwariant a'r incwm wedi eu cymhwyso at y dibenion y'u bwriadwyd gan Gynulliad Cenedlaethol Cymru a bod y trafodion ariannol yn cydymffurfio â'r awdurdodau sy'n eu llywodraethu.

Yn ogystal, darllenaf yr holl wybodaeth ariannol ac anariannol yn yr Adroddiad Blynyddol er mwyn nodi anghysondebau perthnasol â'r datganiadau ariannol archwiliedig a nodi unrhyw wybodaeth sy'n ymddangos fel pe bai'n berthnasol anghywir ar sail yr wybodaeth a ddaeth i law wrth i mi gyflawni'r archwiliad neu sy'n berthnasol anghyson â'r wybodaeth honno. Os dof yn ymwybodol o unrhyw gamddatganiadau neu anghysondebau perthnasol amlwg, ystyriaf y goblygiadau i'm hadroddiad.

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Barn ar y Datganiadau Ariannol

Yn fy marn i, mae'r datganiadau ariannol:

- yn rhoi darlun cywir a theg o sefyllfa Comisiynydd y Gymraeg ar 31 Mawrth 2016 a'i gwariant net am y flwyddyn a ddaeth i ben bryd hynny; ac
- wedi eu paratoi'n briodol yn unol â chyfarwyddiadau Gweinidogion Cymru a gyhoeddwyd o dan Fesur y Gymraeg (Cymru) 2011.

Barn ar Reoleidd-dra

Yn fy marn i, ym mhob ffordd berthnasol, mae'r gwariant a'r incwm wedi eu cymhwyso at y dibenion y'u bwriadwyd gan Gynulliad Cenedlaethol Cymru ac mae'r trafodion ariannol sydd wedi eu cofnodi yn y datganiadau ariannol yn cydymffurfio â'r awdurdodau sy'n eu llywodraethu.

Barn ar faterion eraill

Yn fy marn i:

- mae'r rhan o'r Adroddiad ar Gydabyddiaeth i'w harchwilio wedi ei pharatoi'n briodol yn unol â chyfarwyddiadau Trysorlys EM a Gweinidogion Cymru a wnaed o dan Fesur y Gymraeg (Cymru) 2011; ac
- mae'r wybodaeth yn yr Adroddiad Blynyddol yn gyson â'r datganiadau ariannol.

Materion y cyflwynaf adroddiad arnynt drwy eithriad

Nid oes gennyf unrhyw beth i'w nodi o ran y materion canlynol, y cyflwynaf adroddiad i chi arnynt os bydd yr amgylchiadau canlynol yn berthnasol, yn fy marn i:

- nid yw'r Datganiad Llywodraethu Blynyddol yn adlewyrchu cydymffurfiaeth â chanllawiau Trysorlys EM;
- ni chadwyd cofnodion cyfrifyddu priodol;
- nid yw'r datganiadau ariannol na'r rhan o'r Adroddiad ar Gydabyddiaeth sydd i'w harchwilio, yn gyson â'r cofnodion a'r ffurflenni cyfrifyddu;
- ni ddatgelwyd gwybodaeth a ddynodwyd gan Drysorlys EM o ran cydnabyddiaeth a thrafodion eraill; neu
- nid wyf wedi derbyn yr holl wybodaeth a'r esboniadau sydd eu hangen arnaf ar gyfer fy archwiliad.

Adroddiad

Nid oes gennyf sylwadau i'w gwneud ar y datganiadau ariannol hyn.

Huw Vaughan Thomas
Archwilydd Cyffredinol Cymru
8 Gorffennaf 2016

Swyddfa Archwilio Cymru
24 Heol y Gadeirlan
Caerdydd CF11 9LJ

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Datganiadau Ariannol

	Tudalen
Datganiad Gwariant Net Cynhwysfawr	61
Datganiad Sefyllfa Ariannol	62
Datganiad Llifoedd Arian	63
Datganiad Newidiadau yn Ecwiti'r Trethdalwyr	64
Nodiadau'r Cyfrifon	65

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Datganiad Gwariant Net Cynhwysfawr am y flwyddyn hyd at 31 Mawrth 2016

	Nodiadau	2015-16 £000	£000	2014-15 £000	£000
Gwariant					
Costau swyddogion		2,196		2,146	
Gweinyddu	4	845		958	
Grantiau	3	60		78	
Gwariant rhaglenni eraill	5	233		481	
Dibrisiant ac amorteiddiad	6,7	67		77	
			3,401		3,740
Incwm					
			-		-
Gwariant net			3,401		3,740
Llog a dderbyniwyd			(1)		(2)
Gwariant net ar ôl llog			3,400		3,738

Mae'r holl weithgareddau a gwblhawyd yn ystod y flwyddyn yn parhau.

Ceir manylion costau swyddogion yn yr Adroddiad ar Daliadau Cydnabyddiaeth ac Adroddiad Staff ar dudalennau 55 a 56

Mae'r nodiadau ar dudalennau 65 i 73 yn rhan o'r cyfrifon hyn.

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Datganiad Sefyllfa Ariannol ar 31 Mawrth 2016

	Nodiadau	31 Mawrth 2016		31 Mawrth 2015	
		£000	£000	£000	£000
Asedau nad ydynt yn gyfredol					
Asedau anghyffyrddadwy	6	18		39	
Eiddo, offer a pheiriannau	7	102		127	
Cyfanswm asedau nad ydynt yn gyfredol			120		166
Asedau cyfredol					
Masnach a symiau eraill sy'n dderbyniadwy	8	142		136	
Arian parod ac arian cywerth	9	954		1,043	
Cyfanswm asedau cyfredol			1,096		1,179
Cyfanswm asedau			1,216		1,345
Rhwymedigaethau cyfredol					
Masnach a symiau eraill sy'n daladwy	10	(337)		(612)	
Cyfanswm rhwymedigaethau cyfredol			(337)		(612)
Cyfanswm asedau nad ydynt yn gyfredol ac asedau cyfredol net			879		733
Rhwymedigaethau nad ydynt yn gyfredol					
Darpariaethau	11	(176)		(170)	
Cyfanswm rhwymedigaethau nad ydynt yn gyfredol			(176)		(170)
Asedau llai rhwymedigaethau			703		563
Ecwiti'r trethdalwyr					
Cronfa gyffredinol			703		563
			703		563

Mae'r nodiadau ar dudalennau 65 i 73 yn rhan o'r cyfrifon hyn.

Mae'r datganiadau ariannol ar dudalennau 61 i 64 wedi eu cymeradwyo gan y Swyddog Cyfrifyddu ac wedi eu llofnodi gan:

Meri Huws
Swyddog Cyfrifyddu
Comisiynydd y Gymraeg
5 Gorffennaf 2016

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Datganiad Llifoedd Arian am y flwyddyn hyd at 31 Mawrth 2016

	Nodiadau	2015-16 £000	2014-15 £000
Llifoedd arian o weithgareddau gweithredu			
Gwariant net		(3,401)	(3,740)
Amorteiddiad ar asedau anghyfyrrdadwy	6	21	30
Dibrisiant ar eiddo, offer a pheiriannau	7	46	47
Colled ar werthiant asedau nad ydynt yn gyfredol (Lleihad) / Cynnydd mewn darpariaethau	11	-	2
(Cynnydd) / Lleihad mewn derbyniadau masnach ac asedau cyfredol eraill	8	(6)	(8)
Cynnydd / (Lleihad) mewn taliadau masnach a thaliadau eraill	10	(275)	444
(All-lif) arian net o weithgareddau gweithredu		<u>(3,609)</u>	<u>(3,670)</u>
Llifoedd arian o weithgareddau buddsoddi			
Llog a dderbyniwyd		1	2
Taliad i gaffael asedau anghyfyrrdadwy	6	-	-
Taliad i gaffael eiddo, offer a pheiriannau	7	(21)	(60)
Derbyniadau am werthiant eiddo, offer a pheiriannau		-	1
(All-lif) arian net o weithgareddau buddsoddi		<u>(20)</u>	<u>(57)</u>
Llifoedd arian o weithgareddau cyllido			
Cyllido gan Weinidogion Cymru		3,540	3,690
Cyllido net		3,540	3,690
(Lleihad) / Cynnydd net mewn arian parod ac arian cywerth			
Arian parod ac arian cywerth ar ddechrau'r cyfnod	9	1,043	1,080
Arian parod ac arian cywerth ar ddiwedd y cyfnod	9	954	1,043

Mae'r nodiadau ar dudalennau 65 i 73 yn rhan o'r cyfrifon hyn.

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Datganiad Newidiadau yn Ecwiti'r Trethdalwyr ar gyfer y flwyddyn hyd at 31 Mawrth 2016

	£000
Balans ar 1 Ebrill 2014	<u>611</u>
Newidiadau mewn cronfeydd ar gyfer 2014-15 (Diffyg) a gadwyd	(3,738)
Cyfanswm incwm a gwariant a gydnabyddir ar gyfer 2014-15 Cyllido gan Weinidogion Cymru	<u>(3,738)</u> <u>3,690</u>
Balans ar 31 Mawrth 2015	563
Newidiadau mewn cronfeydd ar gyfer 2015-16 (Diffyg) a gadwyd	(3,400)
Cyfanswm incwm a gwariant a gydnabyddir ar gyfer 2015-16 Cyllido gan Weinidogion Cymru	<u>(3,400)</u> <u>3,540</u>
Balans ar 31 Mawrth 2016	<u>703</u>

Mae'r nodiadau ar dudalennau 65 i 73 yn rhan o'r cyfrifon hyn.

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Nodiadau'r cyfrifon am y flwyddyn hyd at 31 Mawrth 2016

Lluniwyd y cyfrifon hyn yn unol â Government Financial Reporting Manual (FReM) 2015-16 a gyhoeddwyd gan Drysorlys EM, ac unrhyw Gyfarwyddyd Cyfrifon a gyhoeddwyd gan Weinidogion Cymru, gyda chaniatâd y Trysorlys. Mae'r polisiau cyfrifyddol a gynhelir yn y FReM yn gweithredu Safonau Adrodd Ariannol Rhyngwladol (IFRS), wedi eu haddasu neu eu dehongli ar gyfer cyd-destun y sector cyhoeddus. Lle bo'r FReM yn caniatáu dewis polisi cyfrifyddol, dewiswyd y polisi cyfrifyddol a ystyrir fwyaf addas ar gyfer amgylchiadau neilltuol Comisiynydd y Gymraeg, er mwyn rhoi barn gywir a theg. Disgrifir isod y polisiau neilltuol a ddilynwyd gan Gomisiynydd y Gymraeg. Fe'u gweithredwyd yn gyson wrth ddelio â'r eitemau a ystyrir yn berthnasol i'r cyfrifon.

1 Datganiad polisiau cyfrifo

(1.1) Confensiynau cyfrifo

Lluniwyd y cyfrifon hyn yn unol â'r confensiwn cost hanesyddol. Nid yw'r Comisiynydd wedi ailbriso unrhyw eiddo, offer a pheiriannau nac unrhyw asedau anghyffyrddadwy gan nad yw addasiadau ailbriso, ym marn y Comisiynydd, yn sylweddol.

(1.2) Cyllido

Mae Comisiynydd y Gymraeg yn derbyn symiau gan Weinidogion Cymru mewn cysylltiad â gwariant a dynnir wrth gyflawni'r swyddogaethau. Ystyrir y symiau hyn yn rhai ariannu ac fe'u credydir i'r Gronfa Gyffredinol adeg eu derbyn.

(1.3) Asedau anghyffyrddadwy

Mae asedau sefydlog anghyffyrddadwy dros £1,000, gan gynnwys TAW anadferadwy, yn cael eu cyfalafu. Mae asedau anghyffyrddadwy yn cynnwys trwyddedau meddalwedd cyfrifiadurol a thrwyddedau eraill. Grwpwyd nifer o asedau o'r un math gyda'i gilydd wrth bennu a ydynt uwchben neu o dan y trothwy.

Cynhwysir asedau sefydlog anghyffyrddadwy ar eu cost hanesyddol. Nid yw'r asedau sefydlog anghyffyrddadwy wedi eu hailbriso, gan na fyddai'r addasiadau o ailbriso yn sylweddol.

Bydd asedau sefydlog anghyffyrddadwy yn cael eu hamorteiddio drwy randaliadau cyfartal blynyddol dros eu hoes economaidd defnyddiol amcangyfrifedig, rhwng 3 a 10 mlynedd.

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

(1.4) Eiddo, offer a pheiriannau

Mae eiddo, offer a pheiriannau dros £1,000, gan gynnwys TAW anadferadwy, yn cael eu cyfalafu. Grwpiwyd nifer o asedau o'r un math gyda'i gilydd wrth bennu a ydynt uwchben neu o dan y trothwy.

Cynhwysir eiddo, offer a pheiriannau ar eu cost hanesyddol, gan gynnwys costau fel gwaith gosod y gellir eu priodoli'n uniongyrchol i ddod â nhw i'r cyflwr gweithio ar gyfer eu defnydd arfaethedig. Nid yw eiddo, offer a pheiriannau wedi eu hailbrisio, gan na fyddai'r addasiadau o ailbrisio yn sylweddol.

Bydd eiddo, offer a pheiriannau yn cael eu dibrisio drwy randaliadau cyfartal blynyddol dros hyd y les, neu eu hoes economaidd defnyddiol amcangyfrifedig, rhwng 36 a 90 mis.

(1.5) Darpariaethau

Cydnabyddir darpariaethau yn y Datganiad Sefyllfa Ariannol pan fydd gan Gomisiynydd y Gymraeg rwymedigaeth gyfreithiol neu adeiladol yn deillio o ddigwyddiad yn y gorffennol a bod tebygolrwydd y bydd angen all-lif o fudd economaidd i dalu'r rhwymedigaeth.

(1.6) Treth ar Werth

Nid yw Comisiynydd y Gymraeg wedi cofrestru ar gyfer Treth ar Werth. Adroddir ar bob gwariant a chyfalaf gan gynnwys TAW, os yw'n berthnasol, gan na ellir adennill TAW.

(1.7) Pensiynau

Telir i'r Tâl-feistr Cyffredinol symiau priodol i gynrychioli rhwymedigaethau cronedig Pensiwn y Gwasanaeth Sifil am bensiynau a buddiannau tebyg i bersonau a gyflogir gan y Comisiynydd ac am gostau gweinyddol sydd i'w priodoli i'r rhwymedigaethau a'u cyflawni.

Mae gweithwyr cyfredol a blaenorol yn dod o dan ddarpariaethau cynllun Pensiwn y Gwasanaeth Sifil. Ceir rhagor o fanylion yn yr Adroddiad Taliadau Cydnabyddiaeth ac Adroddiad Staff.

(1.8) Grantiau dyledus

Caiff grantiau eu codi i'r Datganiad Gwariant Net Cynhwysfawr yn ystod y cyfnod pan fydd y gweithgaredd sydd yn creu hawl i'w dderbyn yn cael ei gynnal. Mae gan y Comisiynydd yr hawl i adennill y cyfan neu ran o'r grant os yw'r sawl sy'n cael grant yn torri unrhyw un o'r amodau sydd yn rhan o'r cynnig grant. Credydur unrhyw ad-daliadau i'r cyfrif wrth eu derbyn.

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

(1.9) Buddion cyflogai

Cydnabyddir cyflogau, cyfraniadau yswiriant gwladol, a budd-dal ariannol ac anariannol ar gyfer cyflogeion cyfredol yn y Datganiad Gwariant Net Cynhwysfawr wrth i wasanaethau cyflogeion gael eu cyflawni. Polisi'r Comisiynydd yw cyfrif am absenoldebau tymor byr a ddigolledir (gwyliau blynyddol taladwy) fel rhwymedigaeth (cost cronedig) lle disgwylir setlo'r iawndal absenoldeb o fewn deuddeg mis ar ôl diwedd y cyfnod y mae'r cyflogeion yn cyflawni'r gwasanaeth ynddo.

(1.10) Prydlesi gweithredol

Mae rhentolion prydlesi gweithredol wedi eu cyflwyno i'r Datganiad Gwariant Net Cynhwysfawr yn y flwyddyn y maent yn berthnasol iddi.

2 Gwybodaeth segmentol

Mae gwariant, incwm a llog yn ymwneud yn uniongyrchol â gweithgareddau Comisiynydd y Gymraeg. Mae'r Comisiynydd yn gweithredu yng Nghymru ac yn ymdrin â materion sy'n effeithio ar y Gymraeg a gallu personau yng Nghymru i fyw eu bywydau drwy gyfrwng y Gymraeg. Dim ond un segment sy'n gweithredu ac fe adlewyrchir hyn yn y Datganiad Gwariant Net Cynhwysfawr, y Datganiad Sefyllfa Ariannol a'r nodiadau cysylltiedig.

3 Grantiau

Roedd y grantiau canlynol yn daladwy o dan Adran 11 Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011. Derbyniwyd cymeradwyaeth gan Weinidogion Cymru ar 11 Mawrth 2014 i dalu grant i Gymdeithas Cyfieithwyr Cymru hyd at 31 Mawrth 2016.

	2015-16 £000	2014-15 £000
Cymdeithas Cyfieithwyr Cymru	60	78
	<u>60</u>	<u>78</u>

Ni thalwyd grant i gyrrff cyhoeddus yn ystod 2015-16 (2014-15: £0).

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

4 Gweinyddu

Yr oedd costau gweinyddu yn cynnwys:

	2015-16 £000	2014-15 £000
Llety - Rhent swyddfa	118	114
Llety - Costau eraill	172	202
Darpariaeth ar gyfer addurno a dadfeiliadau swyddfeydd	12	3
Teithio, cynhaliaeth a lletygarwch	93	99
Hyfforddiant a recriwtio	61	91
Cyfreithiol a phroffesiynol	136	135
Technoleg gwybodaeth a thelathrebu	145	137
Cyfathrebu	43	99
Gwasanaethau archwilwyr (tâl yr archwiliad allanol)	15	17
Costau gweinyddu eraill	50	61
	845	958

5 Gwariant rhaglenni eraill

Mae'r gwariant yn gysylltiedig â nifer y prosiectau yr ymgwymerwyd â hwy. Roedd cyfanswm y gwariant yn ystod y flwyddyn yn £233,000 (2014-15: £481,000), gan gynnwys gwariant ar Ymchwil a Gwirio Gwasanaethau, Arolwg Defnydd Iaith 2013-15, ac ymweld â sioeau.

6 Asedau sefydlog anghyffyrddadwy

	Trwyddedau meddalwedd £000	Trwyddedau £000	Cyfanswm £000
Cost			
Ar 31 Mawrth 2015	172	43	215
Ychwanegiadau	-	-	-
Gwerthiannau	-	-	-
Ar 31 Mawrth 2016	172	43	215
Amorteiddiad			
Ar 31 Mawrth 2015	151	25	176
Cost am y flwyddyn	17	4	21
Gwerthiannau	-	-	-
Ar 31 Mawrth 2016	168	29	197
Gwerth net yn y llyfrau ar 31 Mawrth 2016	4	14	18
Gwerth net yn y llyfrau ar 31 Mawrth 2015	21	18	39

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

7 Eiddo, offer a pheiriannau

	Celfi a gosodiadau £000	Offer swyddfa £000	Cyfanswm £000
Cost			
Ar 31 Mawrth 2015	560	410	970
Ychwanegiadau	-	21	21
Gwerthiannau	-	-	-
Ar 31 Mawrth 2016	560	431	991
Dibrisiant			
Ar 31 Mawrth 2015	517	326	843
Cost am y flwyddyn	13	33	46
Gwerthiannau	-	-	-
Ar 31 Mawrth 2016	530	359	889
Gwerth net yn y llyfrau ar 31 Mawrth 2016	30	72	102
Gwerth net yn y llyfrau ar 31 Mawrth 2015	43	84	127

Mae offer swyddfa yn cynnwys offer technoleg gwybodaeth a chyfathrebu.

Cyllido asedau: Nid oedd gan y Comisiynydd brydlesi cyllidol na chontractau Menter Cyllid Preifat. Eiddo'r Comisiynydd oedd yr holl asedau a ddatgelwyd uchod.

Nid oedd ymrwymïadau cyfalaf cyfreithiol ar 31 Mawrth 2016 (31 Mawrth 2015: £0).

8 Derbyniadau masnachol ac asedau cyfredol eraill

	31 Mawrth 2016 £000	31 Mawrth 2015 £000
Symiau sy'n ddyledus o fewn blwyddyn		
Derbyniadau masnachol	1	-
Derbyniadau eraill	1	1
Rhagdaliadau	140	135
	142	136

Nid oes symiau sy'n ddyledus ar ôl blwyddyn.

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

Dadansoddiad o'r derbyniadau masnachol ac asedau cyfredol eraill

	31 Mawrth 2016 £000	31 Mawrth 2015 £000
Cyrff Llywodraeth Leol	37	45
Corfforaethau Cyhoeddus	1	1
Cyrff y tu allan i Lywodraeth	104	90
	142	136

9 Arian parod ac arian cywerth

	31 Mawrth 2016 £000	31 Mawrth 2015 £000
Balans ar 1 Ebrill	1,043	1,080
Newidiadau net mewn balans arian parod ac arian cywerth	(89)	(37)
Balans ar 31 Mawrth	954	1,043

Cafodd arian parod y Comisiynydd ei gadw mewn banc masnachol ar ddiwedd y flwyddyn. Ni ddaliwyd unrhyw arian gan Dâl-feistr Cyffredinol EM ar ddiwedd y flwyddyn.

10 Taliadau masnachol a rhwymedigaethau cyfredol eraill

	31 Mawrth 2016 £000	31 Mawrth 2015 £000
Symiau sy'n ddyledus o fewn blwyddyn		
Taliadau masnachol	144	381
Croniadau	193	231
	337	612

Nid oes symiau sy'n ddyledus ar ôl blwyddyn.

Dadansoddiad o'r taliadau masnachol a rhwymedigaethau cyfredol eraill

	31 Mawrth 2016 £000	31 Mawrth 2015 £000
Cyrff Llywodraeth Ganolog	39	68
Llywodraeth Leol	1	57
Gwasanaeth Iechyd Gwladol	-	4
Corfforaethau Cyhoeddus	15	16
Cyrff y tu allan i Lywodraeth	282	467
	337	612

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

11 Darpariaethau ar gyfer rhwymedigaethau a phридиannau

	Dadfeiliadau ac ailaddurno £000	Ymadawiadau gwirfoddol £000	Cyfanswm £000
Darpariaeth ar 31 Mawrth 2015	164	6	170
Cynnydd mewn darpariaeth	14	-	14
Darpariaeth a ddefnyddiwyd/rhyddhawyd yn ystod y flwyddyn	(2)	(6)	(8)
Darpariaeth ar 31 Mawrth 2016	<u>176</u>	<u>-</u>	<u>176</u>

Defnyddiwyd cyfradd ddisgowntio, yn glir o CPI, Trysorlys EM ym mis Rhagfyr 2015, sef -1.34% mewn termau real ar gyfer y dadfeiliadau (2014-15: -1.41%).

Gwneir darpariaethau ar gyfer ail-addurno yn ystod tymor y brydles ac ar gyfer dadfeilio, er mwyn dychwelyd yr adeiladau i'w cyflwr gwreiddiol ar derfyn y brydles. Gall yr ymrwymadau hyn newid yn sgil gwybodaeth a digwyddiadau yn y dyfodol a allai achosi newid i'r symiau a ddarparwyd ar sail yr amcangyfrif gorau, ar ddiwedd y cyfnod ariannol. Mae'r darpariaethau hyn wedi eu hadolygu a'u diweddarau yn ystod y flwyddyn fel sy'n ofynnol dan IAS 37.

Dadansoddiad o amseru disgwyliadwy'r rhwymedigaethau

	Dadfeiliadau ac ailaddurno £000	Cyfanswm £000
O fewn blwyddyn	20	20
Dros flwyddyn ond o fewn pum mlynedd	123	123
Ar ôl pum mlynedd	33	33
	<u>176</u>	<u>176</u>

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

12 Ymrwymadau o dan brydlesi

Mae cyfanswm y taliadau lleiafswm o dan brydlesi gweithredol yn cael ei ddangos yn y tabl isod ar gyfer pob cyfnod.

Mae'r ymrwymadau o dan brydlesi gweithredol yn cynnwys:	31 Mawrth 2016 £000	31 Mawrth 2015 £000
Adeiladau		
O fewn blwyddyn	109	107
Dros flwyddyn ond o fewn pum mlynedd	286	323
Ar ôl pum mlynedd	51	78
	446	508
	31 Mawrth 2016 £000	31 Mawrth 2015 £000
Arall		
O fewn blwyddyn	-	4
Dros flwyddyn ond o fewn pum mlynedd	-	-
Ar ôl pum mlynedd	-	-
	-	4

Nid yw'r Comisiynydd wedi dechrau ymwneud ag unrhyw brydlesi cyllidol, unrhyw ymrwymadau o dan contract PFI, nac unrhyw gontractau nad oedd modd eu canslo ag ymrwymadau cyllidol.

13 Rhwymedigaethau amodol a ddatgelwyd o dan IAS 37

Nid oedd rhwymedigaethau amodol ar 31 Mawrth 2016 (31 Mawrth 2015: £0).

14 Offerynnau cyllidol

Oherwydd natur gweithgareddau'r Comisiynydd a'r modd y caiff y gweithrediadau eu hariannu, nid yw'r Comisiynydd yn agored i lefel uchel o risg ariannol.

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd y Gymraeg 2015-16

15 Trafodion gyda phartion cysylltiedig

Yn ystod 2015-16 derbyniodd Comisiynydd y Gymraeg £3.540m gan Weinidogion Cymru (2014-15: £3.690m).

Cytunwyd ar Femorandwm o Gydweithio, dyddiedig 30 Tachwedd 2012, rhwng y Comisiynydd a Llywodraeth Cymru. Ystyrir Llywodraeth Cymru yn barti cysylltiedig.

Ni chafwyd trafodion materol berthnasol yn ystod y flwyddyn â sefydliadau lle roedd y Comisiynydd, y cyfarwyddwyr neu'r uwch swyddogion, nac unrhyw aelodau o'u teuluoedd, mewn swyddi dylanwadol.

16 Digwyddiadau ers diwedd y flwyddyn ariannol

Ni chafwyd digwyddiadau ers dyddiad y datganiad sefyllfa ariannol sy'n effeithio ar ddealltwriaeth y datganiadau ariannol hyn.

17 Archwilwyr

Archwiliwyd cyfrifon Comisiynydd y Gymraeg gan Archwilydd Cyffredinol Cymru yn unol â gofynion Atodlen 1, Paragraff 19 (2) Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011. Hyd y gŵyr y Swyddog Cyfrifyddu, nid oes unrhyw wybodaeth archwilio berthnasol nad yw archwilwyr yr endid yn ymwybodol ohonynt, ac mae'r Swyddog Cyfrifyddu wedi cymryd pob cam y dylai ei gymryd i wneud ei hun yn ymwybodol o unrhyw wybodaeth archwilio berthnasol ac i sefydlu bod archwilwyr yr endid yn ymwybodol o'r wybodaeth honno.